

Mačerniškos Salos Kęstutis Nastopka maudėsi ežere	p. 2
Ką reiškia būti prostitute Irane	p. 3
Julius Švarcbartas iš „Dievų miško“ buvo Zakopanės kalnų sūnus	p. 7

Pegasas

Pegasas yra žodžiais nenusakomas gražus, beveik tobulas, laukinis, tai yra neprijaukintas, nepažabotas, laisvas, nepriklausomas, sutvėrimas – ištis didingas, bet niekada nesustingęs apykvailių valdovų poza.

Per amžius manyta, kad jis yra poetų vaizduotės kūrinys. Tai nedovanotina klaida, maža to – skriauda, kurią galų gale reikia ištaisyti.

Bevardės generacijos arklių, tūkstantmečius tampusių nežmoniškai sunkius nešulius ir nutukusius cezarius, traukusių plūgus per nesibaigiančius dirvonus, šertų botagais, supančiotų, žudytų beprasmiškuose karuose, kankintų žirgų lenktynėse, išsapnavo aukštesnę ir šventą būtybę – sparnuotą dievybę. Ji buvo paradigma.

Ak, arkliams kartais numesdavo kokių pripažinimo ar dėkingumo atmatų. Aleksandras pavadindavo miestus Bucefalo vardu. Žirgū mirus surengė laidotuves valstybės sąskaita ir eidamas paskui mirtingus draugo palaikus gailiai verkė (apskritai darydavo tai dažnai). O Kaligula paskyrė Incitatą konsulu. Ne tam, kad jį pagerbtų, bet kad pažemintų konsulus. Daug skulptorių kūrė atvaizdus kondotjerų ir žiaurių generolų ant žirgų, bet iš esmės jie yra ne kas kita, kaip tik organiškas pjedestalas. Bet pažeminta arklio dvasia be paliovos dirbo – arklidžių tyloje, mūšių gaivaluose.

Todėl neperdėsime pasakę, kad šventasis Pegasas yra kolektyvinės vaizduotės kūrinys. Žinoma, ne žmonių, tik arklių vaizduotės.

Negalima paneigti, kad yra mišrūnas. Tai, žinoma, žadina visų grynos veislės šalininkų nepalankumo reakciją. Bet pasakykime dar kartą ir primygtinai: jis yra vienas gražiausių ir mėgdžiojimo vertų mūsų planetos mišrūnų. Gal tik jo viduramžių gentainis – vienas aragis – galėtų su juo pasivaržyti grožio, jėgos ir taurumo konkursuose.

Mitologija apgyvendinta genetiškai pamišėliškais padarais, kokių galėtų rasti (žadinančių mums ne baime, o bjaurėjimąsi) galvoje girtos skerdiko, kuris akiai ir nesirinkdamas prie ožkos liemens prisiuvo liūto galvą ir gyvatės uodegą. Tatai iš tiesų nedera, ką ir kalbėti apie tai, kad kelia estetinį pasišlykštėjimą. Mokslininkai teigia, kad čia galbūt kalta semantika. Pirmiausia buvo rastas koks dviprasmiškas žodis, miglotas posakis, o paskui prie jo pritaistas atvaizdas, pavadinimas, simbolis, kuris sujungia priešingus elementus. Graikai, nors ir labai jautrūs harmonijai, juk pasiduodavo svetimų tautų: trakų, persų, azijiečių, egiptiečių, ką ir kalbėti apie jų pačių niūrią „Teogoniją“, įtakai. Ir būtent todėl tame fone Pegaso figūra atrodo daili ir harmoninga. Jis iš tiesų nėra vaizduotės bastardas. Yra aukštų skrydžių, laisvės, *integrity* įsikūnijimas.

Tik kartą sugebėta jį supančioti. Tai pavyko Belerofontui pasitelkus dievų būrio nešvarius technologinius žaidimėlius. Beje, tai buvo ne didvyriškas poelgis, bet paprasta stilistinė procedūra. Pegasas sąmoningai tapo skraidančiu arkliu. Jis buvo degraduotas iki susisiekimo priemonės, metaforos. Apie tai gal papasakosiu traktate apie Belerofontą.

Tačiau tikras skandalas man atrodo tai, kad Pegasą pasibalnojo poetai. Antikiniiais laikais nei Homerui, nei Horacijui nekilo mintis sėsti ant Pegaso. Tai atsitiko vėliau, tais laikais, kai į mitologiją žiūrėta nerimtai, kaip į puošmeną, pauzę – kai apmirdavo įkvėpimas, kai Pegasas buvo jau tik žodis – nesuvaldoma būtybė, vidujai nepriklausoma, neturinti nieko bendra su tuo, kas paprastai vadinama literatūra.

Visgi egzistuoja viena detalė, kuri galėtų pateisinti poetų pretendavimus. Žinoma, kad Pegasas kanopos smūgiu išskėlė Hipokrenės šaltinį Helikono, Mūzų būstinės, pa-

ZBIGNIEW HERBERT

Šiomet minimas vieno garsiausių XX a. lenkų poetų, eseisto Zbigniewo Herberto (1924–1998) šimtmetis. Čia spausdinamos esė paimtos iš pomirtinės Herberto esė knygos „Skruzdžių karalius“ (*Król mrówek*, 1999), kurią rašė porą paskutinių gyvenimo dešimtmečių, bet taip ir nebaigė. Antikinės civilizacijos ir kultūros adeptas, remdamasis graikų (kartais ir romėnų) mitologijos motyvais, Herbertas kuria „privatą mitologiją“, pateikia savąjį antikinių personažų likimų interpretaciją.

Wiktoria Goryńska. Pieta. 1929

pėdėje. Bet tatai reiškia tik tiek, kad iš to šaltinio gali gerti visi keliautojai, asilai – taip pat poetai – su sąlyga, kad grįžta prie šaltinio, tai yra prie pradžios. Jų yra ne daug ir jie neplaukia su srove, kuri neša drumstas ideologijas, sutriuškintas ikonas – ir šiukšles.

O išskyrus tai, nebuvo nieko, tikrai nieko, kas leistų nuleisti Pegasą ant žemės, ir dar tokiems dviprasmiškiems tikslams kaip raštija.

Epifanijos galų gale privalo turėti kokią nors prasmę.

O žiūrint į reikalą pedantiškai, tai yra vokiškai, arba profesionaliai, taigi *Literaturwissenschaft* požiūriu, kaltė tenka Matteo Mariai Boiardo. Neužbaigtoje riterinėje poemoje „Įsimylėjęs Rolandas“ (*Orlando innamorato*) jis panaudojo Pegasą kaip patikimą susisiekimo priemonę. Dėl jo reikia būti teisingiems. Aprėpdavo plačius regionus ir keliavo per dideles laiko ir erdvės teritorijas – nuo „Rolando giesmės“ iki Artūro ciklo ir Renesanso rūmų poezijos, – ką ir kalbėti apie asmenines aistras, tai yra meilę, kuriai norėjo suteikti astralinį mastą. Įtariu, kad neturėjo jokių kėslų.

Aišku, jis negalėjo numatyti, kad Pegasas taps mėgstamu literatų keturkoju. Kad plunksnos darbininkams suteiks bent trupinėlį asmens orumo. Prikautyti prie kėdės, jie daugina savo nuobodžias eiles ir niekam nereikalingus romanus, menkai atlyginami, vos pakenčiami aplinkinių, o jaučiasi sėdį tikrame žirgo balne. Kokios iliuzijos! Vežikai garbingesni.

Į arklidę buvo pastatyta sena kumelė metafora, įsitikinusi, kad sena ir išvarginta ji jau niekam negali praversti. Neapsieita be didelių nuostolių poetikos srityje, kas visai nereiškia poetizavimo, tiktai amatą. Sudaužytame pasaulyje nieko neįmanoma su niekuo palyginti. Todėl – mąno novatoriai – reikia dauginti egotistų tautologiją (dvasinį savęs tenkinimą). Ego + Ego = Ego. E + E = E. Ir tada pasaulis yra tobulai tuščias, tai yra koherentinis – susijęs.

Pegasas yra vienišas ir vienintelis.

Vargšas Pegasai! Visa tai tau nė motais. Esi nemirtingas žirgas. Išsilaisvinai iš jungo, bet palikai jungą tiems, kurie savo valia prie tavęs šliejasi. Gerai žinai, kad žmonės nuolat mėgina įkinkyti dievaičius – gerus ir blogus – į vežimėlius, idant temptų tuos varganus vežimėlius žemyn į draudžiamas lindyne.

Bet kol kas, jeigu niekas iš esmės nepasikeis, lik ten, kur esi.

Pegasą reikia palikti ten, kur jo vieta.

Rugpjūčio naktimis netoli Andromedos žvaigždyno švyti jo nesutepti plaukai.

Antiepas

Taip buvo pradžioje.

Istorija, kurią urvinis Homeras papasakojo supraktavusiems, kailius vilkintiems klausytojams, tarpais stenantiems iš baimės ir susižavėjimo, buvo trumpa, tikroviška ir galutinė. Tegu šie trys būvardžiai bus mano bejėgiškumo, visiško negebėjimo pažinti šaltinius liudijimu. Išartuose vienu atsikvėpimu glūdėjo viskas, ką įmanoma sąžiningai pasakyti apie dievą, daiktus, žmogaus prigimtį. Taip pat ir apie pradžią iš chaoso, trapią harmoniją ir mirtį chaise. Kelios kimios eilės, šurkšti likimo formulė. Tai viskas. Tuo turi baigtis oralinė, aprašomoji, asmeninė, meilės, herojinė, chorinė, filosofinė poezija.

Žmogaus atmintis ydinga. Niekas nepajėgia pakartoti šedevrą. Niekas nepajėgia nieko pakartoti. Juolab kad tai buvo vos ženklas, pirma ir paskutinė abėcėlės raidė, glaustumo šedevras. Jis nebuvo sudarytas iš elementų, dalių, kurias galima keisti, jis pats buvo elementas, promaterijos dalelė. Ir iš to atminties luošumo, iš tos fatališkos užmiršties atsirado literatūra.

Norint nuslopinti pikta sąžinę, pradėta kurti poemos, iš pradžių kuklios, kelių skiemenų, kuriose iš esmės dar klaidžiojo urvinio Homero aidas. Paskui sąžinė nutilo. Kažkas išpuikęs išgalvojo *mimesis* taisyklę.

Taigi pradėta rašyti vis vešliau, plačiau, migločiau, koketuojant su gamta. Kraunant ant girgždančių meno vežimų viską, ką neša istorijos vyksmas ir žmonių išradingumas: naujus dievus, mirties mašinas, tironų statulas, garbintus paminklus ir prekes, viltis ir sąmonės pabaisas.

Sąžiningi žinojo apie propoemos egzistavimą ir apie tai, kad yra neprilygstama ir nepasiekiamą, kad tolsta šviesos greičiu. Ir skandino savo neveltį kalbos patvanuose, dirbtinėse iluminacijose, stiliaus metastazėse ir – pagaliau ištarkime – pretenzinguose plepaluose. O garbingiausi pasirinkdavo gyslų atvėrimus, savižudišką tylyjimą. Paskutinį didelės pagarbos archipoetui būdą.

Vieškeliu einantis veidrodis yra menkas pažinimo instrumentas, negana to, keistas instrumentas.

H. E. O.

– Ar tai yra būtina? – klausia Euridikė.

Hermis šypsosi ir tyli. Jiedu eina. O tamsa prieš juos prasiskiria ir tuojau pat užsiveria jiems iš paskos. Taip žengia pro nesuskaičiuojamus vartus.

– Ar tai iš tikrųjų būtina? – klausia Euridikė. – Orfėjas jau senas, – sako ji, – tad gyvensiu su juo neilgai. Visiškai pamiršau, iš kokių vaistažolių ruošiamas nuoviras, gydamas nuo dainavimo įskaudusią jo gerklę. Ką reiškia kėlimasis rytą ir ko nori vyriškis, kai liečia mano pilvą.

– Visą prisiminsi, – sako Hermis švelniai ir neryžtingai.

Nukelta į p. 5 ►

1968 metų kariūnai Rygoje

Praeito amžiaus septintojo dešimtmečio pradžioje Lietuvoje buvo gal tik viena aukštoji mokykla, kurios studentai galėjo išvengti karinės prievolės, tuomet trukusios trejus metus, tai – Kauno politechnikos institutas (KPI). Anais laikais karinė tarnyba buvo sunkesnė už dabartinę laisvės atėmimo bausmę, todėl į bemaž visas KPI specialybes stojant būdavo dideli konkursai, ir institutas susirinkdavo geriausias Lietuvos abiturientus.

O Vilniaus universitete, iš kurio ėmė kariuomenė, visur, ypač „vyriškose“ matematikos ir fizikos specialybėse, labai stigo vaikinių. Universiteto vadovybė, o rektoriumi tuomet buvo matematikas prof. Jonas Kubilius, sumanė iš KPI pirmakursių suformuoti atskirą grupę Vilniuje. Čia jie mokytųsi KPI Vilniaus fakultete karinių bei kai kurių inžinerinių dalykų ir kartu lankytų paskaitas Vilniaus universitete, studijuodami matematiką arba fiziką universitetiniu lygiu. LTSR valdžiai palaiminus, KPI vadovams teko tam sumanymui pritarti, ir 1962 metais tokia grupė atsirado.

Kitais metais buvo sudaryta dar viena (antra ir paskutinė tokia) grupė. Spalio mėnesį į Kauną atvyko žmonės iš Vilniaus universiteto – fizikas doc. Jurgis Viščakas ir matematikas vyr. dėstytojas Henrikas Jasiūnas. Jie atsirinko pagal stojamųjų egzaminų rezultatus keliasdešimt studentų iš įvairių KPI fakultetų, susikvietė juos salėn ir viliojo keltis į Vilnių. Dauguma išvažiuoti iš Kauno nė negalvojo, tačiau keliolika tokių atsirado, tarp jų ir šių eilučių autorius.

Reikėjo rinktis matematikos arba fizikos specialybę, į pastarąją tebuvo penkios vietos. Kai kas spyriojosi – „tikta fizika arba lieku Kaune“. Vilniuje paaiškėjo, kodėl ribojosi fizikų skaičių. Kitos vietos šioje grupėje buvo rezervuotos nepaprastųjų vilniečių atžaloms. Kai susipažinome, visi mes, paprastieji ir tie ypatingieji, greitai susibičiuliavome.

Atvykęlius apgyvendino Čiurlionio gatvės bendrabutyje, po penkis kambaryje. Pirmuosiuose kursuose į paskaitas buvo netoli, nereikdavo nė gatvėn išeiti. Universiteto rūmai, kuriuose tilpo trys – Fizikos ir matematikos, Medicinos, Gamtos – fakultetai ir dar Aktų salė, buvo per bendrabučių kiemą pasiekiami. Turėjome paskaitų ir keliose kitose vietose, tačiau mums, Kaune pagainiotiems, kai trumpas pertraukas tarp paskaitų prabėgiodavom iš rūmų į rūmus, nebuvo sunku nužingsniuoti į beveik gretimas Basanavičiaus ir Mindaugo gatves arba nusileisti į senamiestį – centrinius universiteto rūmus ar KPI Vilniaus filialą netoli Aušros vartų.

Mūsiškę Čiurlionio gatvę buvo pamėgę partiniai veikėjai. Dviejų aukštų aptvertame name gyveno Justo Paleckio šeimyna. O priešais universiteto Aktų salę buvo namelis, kurio vienoje pusėje tilpo Antanas Sniečkus su žmona, mūsų istorijos dėstytoja Mira Bordaonaite. Aukštikiams varteliams prasivėrus, už jų galėjome matyti sargybinių milicininką – kitkuo Sniečkaus buveinė nuo kaimyninių namų nesiskyrė.

Du iš mūsų vilniečių bendramoksliai gyveno pas tėvus ne per toliausiai – ant Tauro kalno, tokiaame daugiabuty-

je, kur laiptinėje taip pat būdavo milicininkas. Vienas jų – Vladas Niunka, sūnus kito Vlado Niunkos, LKP CK sekretoriaus krėslių kiek anksčiau pakeitusio į žurnalo „Komunistas“ vyriausiojo redaktoriaus kėdę. Kitas buvo Algis Kabelka, kurio tėvas – Vilniaus universiteto dėstytojas filologas, įtakingų partijos žmonių senas draugas ir pažįstamas.

Su Vladu ir Algiu po studentiško vakarėlio neretai dar užsukdavom ir į bendrabutį. Prie Sniečkaus namų mums, Anykščių vyno pakylėtiems, taip ir magėdavo patimpčioti liūtą už ūsų. Užtraukdavom „Sėk, sesute, žalią rūtą“, garsiai skambančią vėl vakarą tuščioje gatvėje. Iš tų pačių vilniečių draugų žinojom, kad milicininkas mums nepavojingas, nes palikti posto jis negali. Tačiau paskambinti gali, laidinį telefoną turi. Todėl atvažiuojančios mašinos šviesų pabaidyti greitai smukdavom į bendrabučio krūmų šešėlį. Vladas Niunka mokydavo:

– Jeigu kas – jūs nedainavot, aš vienas dainavau. Verskit ant manęs, man vis tiek nieko nebus.

Po pirmųjų metų mūsų Fizikos ir matematikos fakultetas buvo padalintas į du atskirus ir su fizikais bendrų paskaitų nebeliko, išskyrus vieną dieną savaitėje, kurią kartu praleisdavom karinėje katedroje. Iš pradžių karo mokslus ėjome KPI Vilniaus filiale, bet netrukus karinė katedra buvo atkurta ir universitete.

Jos patalpos buvo tuose pačiuose rūmuose Čiurlionio gatvėje, kur ir mūsų fakultetai. Katedros viršininku tapo gal ir lietuviškai mokėjęs Vilniaus žydas, Tarybų Sąjungos didvyris pulkininkas Volfas Vilenskis (dar iki „perestroikos“ jis emigravo į Izraelį ir dėl to turėjo prarasti visus apdovanojimus). Katedros karininkams jis buvo didelis autoritetas, o mūsų draugams vilniečiams – savas, jų tėvų bičiulis. Tačiau mūsų grupei Vilenskis nieko nedėstė, apskritai katedroje būdavo retas paukštis.

Čia nebuvo svarbu ko nors išmolti, svarbu buvo būti, per patikrinimus atsiliepti – „ja!“ (rus. „aš!“). Rengė mus tolimojo ryšio specialistais, tačiau gal tik vienas kitas išmoko daugiau negu įjungti aparatą R-105 – paprasčiausią būrio ryšio priemonę. Daugiau naudos matėm automobilizmo pamokose, tačiau ir ten dėstytojui dažnai tekdavo skatinti klausytojus – pamatęs kurį besapnuojantį, staiga rikteldavo „lavy!“ (rus. „gaudyk!“) ir mėsavo į jo pusę sunkią variklio detalę...

Buvome išimtis iš bendros tvarkos – šiaip karo mokslus užbaigdavo ir laipsnį suteikdavo po ketvirtro kurso, bet mes, KPI grupė, į baigiamąsias pratības buvome išvežti jau po visko – po diplomų įteikimo ir išleistuvų pokylio. Taip 1968 metų liepą atsiradome Rygoje, tarybinės armijos ryšių pulko kareivinėse kažkur prie geležinkelio stoties. Čia laukė dviejų mėnesių tarnyba ir egzaminai jaunesniojo leitenanto laipsniui gauti. Su mumis „sborus“ ėjo ir universiteto ketvirtro kurso studentai.

Buvome aprengti kareiviškoms uniformomis, apauti auliniais batais. Prie palaidinių tuoj pat prisisukome rombo formos aukštojo mokslo ženklukus.

Tiek kareivinėse, tiek už jų sienų stengėmės parodyti, kad esame kitokie. Kartą savaitėje rytais vedami į miesto

pirtį dainuodavom lietuviškas dainas – „Ant kalno mūrai“ ir kitas. Mums atrodė, o gal ir iš tikrųjų taip buvo, kad rygiečiai nustebe žiūrėdavo į rikiuote žengiančius kareivius, ne ta kalba dainuojančius.

Vakarais po rikiuotės kareivinių aikštėje būriai dar privalėjo keletą ratų apsukti su žygio daina. Visi rėkaudavo rusiškai, o mūsų būrys – ne. Turėjom savo repertuarą. Mūsiškis Antanas Skūpas iš kažkokios karo metų „kantikos“ net vokišką maršą buvo išmokęs. O jau „Sėk, sesute, ir gvazdiką, kad neliktų bolševiko“ – čia šį tą turėjo suprasti ir mūsų rikiuotė stebintys karininkai, gal ir įtarė ką nors, bet nieko nesakė.

Vėliau girdėjau pasakojimą, kad kitąmet studentai bandė mūsų provokacijas kartoti, tačiau karininkai joms jau buvę paruošti. Lietuviškai dainuoti neleidė, ieškoję iniciatorių. Paskui keletą išmetę iš universiteto ir, žinoma, paėmę tikrojon karinėn tarnybon.

Staiga vieną rugpjūčio naktį bemaž visas ryšių pulkas su savo gremėzdiška aparatūra ant ratų kažkur išburzgė. Manėm, į pratybas, kol po kiek laiko – rugpjūčio 21-ąją – Tarybų Sąjungos masinio informavimo priemonės praplyšo apie „brolišką internacionalinę karinę pagalbą Čekoslovakijos darbo liaudžiai, kurios socializmo iškovojimams iškilio grėsmė“. Tuomet paaiškėjo, kur dingo ryšių pulkas iš Rygos – jis taip pat dalyvavo intervencijoje.

O vilniečiai fizikai buvo neseniai grįžę iš Čekoslovakijos, iš stažuotės Prahos universitete, tais laikais pasiekiamame tik ne visai paprastų darbo žmonių vaikams, kokie jie ir buvo. Liko Prahos sužavėti. Kažkuris jų turėjo nešiojamąjį radiją – retą ir brangų aparatą. Jau pramokę angliškai, puolė klausytis užsienio radijo stočių – lietuviškai ar rusiškai kalbantys „balsai“ tomis dienomis buvo ypač kruopščiai slopinami. Žinojome visas naujienas. Nuo jų buvo šlykštu. Man regis, net ramusis Gediminas Jucys, akademiko sūnus, prabilo, o Kabelka su Niunka tai nesivaržydami į šuns dienas dėjo vikšrus ir kerzinius batus ant Prahos tiltų... Pagalvodavome – o kas, jei ir mus būtų su pulku išvežę?

Kareivinėse netrukus surengė mitingą „komunistų partijos ir tarybinės vyriausybės priemonėms karštai ir vieningai paremti“. Buvo paskirti kalbėtojai iš vietoje likusių karininkų ir kareivių. Taip pat ieškota, kas iš studentų galėtų tarti žodį. Tinkamiausias tam rodėsi mūsiškis Vladas Niunka, aukšto LTSR partinio veikėjo sūnus.

Nežinojo organizatoriai, kad šitas obuoliukas nuo obels buvo toli nuriedėjęs. Kai Vladui liepė pakalbėti mitinge, jis atrėžė:

– Gerai, pakalbėsiu, bet pakalbėsiu taip, kad nuo jūsų antpečių visos žvaigždutės nulėks!

Jį tuoj pat paliko ramybėje. Rado partinį studentą iš mūsų ketvirtakursių, šis pavedimą klusniai įvykdė.

– ALEKSANDRAS SAKAS –

Kolektyvinė Salų autorystė

Automobilyje, kuriuo važiuojame į šių metų akademinį vasaros seminarą „Literatūros salos“ (toliau – Salos), esu vienintelė dalyvausianti šiame kelių dienų renginyje ne pirmą kartą, tad bendrakeleivės manęs klausinėja kas ir kaip. Ryškiausiai prisimenu tas Salas, kurias esu aprašiusi, o ypač – kurias aprašiau pirmąsias, kaip vadinu – mačerniškas, vykusias prieš trejus metus Žemaitijoje. Gal dėl ano teksto man keliamo kažkokio tyrumo jausmo, o gal todėl, kad tos Salos buvo po pandemio karantino ir dar prieš mūsų visų veidus ilgam aptemdžiusį karą, jos man menasi kaip itin gražios – šviesios, laisvos, visa kuo gausios, o labiausiai – gyvos. „Tada Kęstutis Nastopka dalyvavo“, – sakau bendrakeleivėms. „O!“ – įvertina žavesio jautuku. Stengiuosi kuo objektyviau nupasakoti, ką Salose anksčiau teko matyti ar patirti, bet vis tiek esu pernelyg subjektyvi. Visa, į ką ir kaip pakrypo mano žvilgsnis ir kas pasiliko atmintyje, ir visa, ką joms pasakojau, plaukia tik iš mano subjektyvių sąmonės ir pasąmonės vingių, iš kurių pastarieji man pačiai nėra aiškiai suprantami. Ir į galvą nešauna, kad pasakojimų apie Salas procesą permąstysiu angažuojama šių metų seminaro temos – autorius ir autorystė. Po dienos lite-

ratūrologas Marijus Šidlauskas skaitydamas pranešimą provokatyviai klaus – gal tikroju pasakojimo autoriumi tampa visa lemiantis suvokėjas? Esą, gal pasakotojas yra veik niekuo dėtas teksto laidininkas, o reikšmes susikuria skaitytojas ar klausytojas. Visgi jis teigs nesąs objektyvus objektas, nes esąs subjektyvus subjektas, o pranešimą užbaigs žodžiais: „Už viską, ką čia šnekėjau, už visas banalybes ir erezijas esu atsakingas tik aš pats.“ Dar po dienos galvoje čiuopsiu giminingas mintis klausydama tekstologo Pauliaus Subačiaus pranešimo, kuriame jis svarstys, kad autorius veikia turėtų būti vadinamas tvėrėju nuo žodžio „tvėrti (tvorą ar pasaulį)“, o ne kūrėju nuo žodžio „kurti (ugni)“. Ir tuo metu mąstyčiau, kad savo pasakojime (ap)tvėrdama vienus ar kitus elementus esu ir savo pačios, ir kitų autorių idėjų suvokėja, o kartu ir nesuvokėja, nes aptverdama avį tarsi netyčia aptveriu ir žolę.

Seminaro metu manęs vis kas nors klauselės, ar šiemet vėl parašysiu tekstą, neva jau tradiciškai esu Salų apžvalgininkė. Muistysiuos, kad kiek galima – tegu apžvelgia kas nors kitas, bet man atsakys, kad kiti rašo kitaip. Su manimi kartu vykstanti ir pranešimą apie

dailės kūrinių autorystę Baroko epochoje skaitysianti menotyryninkė Aistė Paliušytė-Lugovojienė teigs, kad barokiniame laikotarpyje autorinė maniera buvo laikoma ydingu reikalu. Nes ne pagal taisykles. O jei visi laikytųsi taisyklių, tą patį žmogų nutapytų taip pat, tai yra taip, kaip jis atrodo iš tikrųjų. Dabar gi manome, kad ydinga būtų neturėti savitos manieros. Ir nors man nesinorėtų tęsti savo gal jau besitiražuojančių banalybių ar erezijų apie Salas, pagunda manieringai tvėrti nugalės.

Salų, į kurias kasmet renkasi filologijos ir jai artimų mokslų akademinė dėstytojų ir studentų bendruomenė, Marijaus Šidlausko apibūdinama kaip simpatinga ir supratinga auditorija, žavesys yra ir tas, kad kaskart jos rengiamos kitoje vietoje ir atvykimas atlieka pažintinės kelionės po Lietuvą funkciją, juolab kad vasarą Lietuva labai graži. Šįsyk vykstame į Karalkrėslių Vilkaviškio rajone. Protarpiais nužvelgiu pakelės lygumas, plačias jų ražienotas plikes ir dar nenukultų kultūrų laukus, tirštai apdengtus nusvirusiomis kviečių galvomis, – derlingos žemės. Ir nors šiųmetinių Salų tema nesiejama nei su

Žudyti negalima pasigailėti

„Šventojo voro“ misija, arba Būti prostitute Irane

2022 m. iranėčių režisierius Ali Abbasi sukūrė filmą „Šventasis voras“ (*Holy Spider*), paremtą tikra istorija. 2001 m. Irane buvo sulaikytas statybininkas Saeedas Hanaei. Niekuo iš kitų neišsiskiriantis vyras per metus nužudė 16 prostitučių. Iki tol Mašhado dienraščiuose pasirodžiusios istorijos apie Vorą Žudiką kėlė baimę miesto gyventojams. Tačiau į viešumą iškilus žudiko tapatybei kai kurie iranėčiai serijiniam žudikui išreiškė palaikymą. Žmonės nelaikė vyro kaltu, nes tikėjo, kad jis turėjo įvykdyti religinę misiją – „apvalyti“ Mašhado gatves, kad jose neliktų prostitučių.

Kalbėdamas apie filmą, režisierius teigė, kad jame atspindima Islamo Respublikos DNR. Irane moterų ir jų seksualumo slopinimas yra tapęs sistemos dalimi. Filmas sulaukė šalies valdžios ir konservatyvesnių visuomenės atstovų kritikos. A. Abbasi manymu, taip atsitiko todėl, kad žiūrėdami jį žmonės Hanaei personažą mato kaip savo, o kartu ir mizoginiškos visuomenės atspindį.

Tad aptarkime, kaip filme „Šventasis voras“ vaizduojama prostitucija siekiant atskleisti Irano visuomenės požiūrį į šį reiškinį.

Prostitucija Irane: gyvenimas su stigma

Seksualinės paslaugos Irane pradėtos teikti Kadžaru dinastijos laikais, kai Teherane buvo įkurtas viešnamis. Vėliau, Pehlevi dinastijos laikais, viešnamio veikla suintensyvėjo, netgi buvo priimti specialūs įstatymai, reglamentuojantys prostitučių ir jų klientų elgesį. 1978 m., prieš prasidedant Islamo revoliucijai, prostitucija valdžios buvo paskelbta nusikalstama veika, o viešnamiai naikinami ir dauguma juose dirbusių moterų įkalintos, o kai kurios nužudytos.

Konservatyvi Irano religinė valdžia ilgą laiką neigė sekso paslaugų teikėjų egzistavimą šalyje. Valdžios institucijos prostituciją laiko Vakarų sąmokslu, kuriuo siekiama išvesti šalies jaunimą iš doros kelio, arba kaltina pačias moteris, kad jos patenka į nesąžiningų vyrų pinkles. Tiesa, Irano politikos kritikai teigia, kad, siekiant įteisinti moterų naudojimą prostitucijos tikslais, Irane pripažįstama *zawaj al-mutaa*, arba santuoka dėl malonumo, t. y. santuoka, sudaroma pagal sutartį, kurioje nurodoma santuokos trukmė ir kompensacija (piniginė ar kitokio pobūdžio) laikinajai žmonai. Pagal Irano šių islamo sistemą *mutaa* santuoka yra leidžiama ir nelaikoma prostitucija. Pagal Islamo Respublikos įstatymus sekso paslaugų teikėjos gali būti nubaustos 100 kirčių arba, jei yra ištekėjusios, užmėtytos akmenimis. 2021 m. atliktos apklausos duomenimis, daugiau nei 40 proc. respondentų prisipažino bent kartą naudojęsi prostitučių paslaugomis.

Tikslų duomenų apie prostitučių skaičių nėra, nors manoma, kad Irane yra apie 228 700 seksualines paslaugas teikiančių moterų. Irane prostitucija užsiimančios moteris yra stigmatizuojamos, o dėl šalies socialinės ir kultūrinės aplinkos patiria prievartą, smurtą ir diskriminaciją. Tad prostitucija yra susijusi su didele rizika.

Madona vs paleistuvė

Socialinės normos prisideda prie to, kaip žmonės elgiasi ir mąsto tam tikroje visuomenėje. Įvairiose civilizacijose normos gali labai skirtis – joms įtakos turi kultūrinės vertybės, įsitikinimai ir elgesys. Socialinės normos ir vaidmenys užima svarbią vietą palaikant socialinę tvarką, nes paprastai turi didelį moralinį ir kultūrinį svorį. Taip pat išlieka reikšmingi, kai žvelgiame į moterų padėtį visuomenėje.

Anot Orly Bareket, poliarizuotą moterų kaip gerų (tyrų ir nekaltų) madonų arba blogų (ištvirkusių ir gundančių) paleistuvių vaizdavimą galima atsekti nuo senovės graikų laikų iki Vakarų literatūros, meno, taip pat šiuolaikinių filmų ir televizijos serialų. Ši dichotomija, vis dar paplitusi Vakaruose, pasitaiko ir nevakarietiškoje kultūroje – Lotynų Amerikoje, Artimuosiuose Rytuose ir Rytų Azijoje, – kur moterų skaištybė yra neatsiejama nuo šeimos garbės.

Reikėtų akcentuoti, kad madonos standartus atitinkančios moteris turi būti pasyvios, paklusnios ir nekaltos. Svarbus madonos atributas yra motinystė, kuri moters įvaizdžiui suteikia sakralumo. Kalbant apie skaištybę, moteris iš visuomenės sulaukia spaudimo išlikti nekaltos, antraip rizikuoja būti netinkamos ilgalaikiams santykiams. Tai verčia moteris nerimauti dėl *blogos* seksualinės reputacijos, todėl kai kurios iš jų jaučia gėdą dėl savo seksualinių poreikių. Moteris, kuri prisiriša prie vieno vyro, priimama kaip garbinga visuomenės narė, o moteris, kuri siūlo save visiems, stigmatizuojama ir atstumiamą. Pasak Irmos Kondrataitės, nors dėl seksualinės revoliucijos pradėta daugiau dėmesio skirti moterų seksualumo klausimams, paleistuvės tapatybė nepatenka į moralinę vertybių sistemą ir tai skatina atskirti.

Abjektas: atstūmimas ir egzistavimas pavojuingoje erdvėje

Pasak Julios Kristevos, abjektą galima apibrėžti kaip kažką atmetino, nepriimtino, nuo ko žmogus nėra apsaugotas. Tai kartu yra ir įsivaizduojamas svetimumas, ir reali grėsmė. Abjektas yra sietinas su amoralumu, klasingumu bei nustatytų ribų ir (ar) taisyklių nepaisymu.

Julia Kristeva pabrėžė, kad abjektas gali būti „apsauginiais turėklais“. Ši abjekto apsauginė funkcija, pasitelkiama visuomenės, lemia tai, kad jis tampa *kitu*, atstumtu ir priklausančiu pavojingai erdvei. Dėl šių priežasčių, užuot klausęs savęs apie savo būtį, jis klausia savęs apie savo vietą. Tai reiškia, kad klausimą „Kas aš esu?“ keičia klausimas „Kur aš esu?“. Tai parodo, kad erdvė, kurioje egzistuoja abjektas, nėra vienalytė – ji katastrofiška ir kupina rizikų. Abjektiškam asmeniui sunku išvengti rizikos net ir tada, kai nuo jos stengiamasi atsiriboti.

Egzistavimas tokiomis aplinkybėmis sukelia atskirti. Taip pat juntamas pasibjaurėjimas, nes abjektas nepasižymi tyrumu. Tiesa, pasibjaurėjimas yra ambivalentiškas – tai yra kažkas, ką mes stengiamės atmesti, bet kas taip pat kelia mūsų susidomėjimą. Iš to ryškėja

abjekto ypatumas – jo poliariškumas: užginti dalykai kelia trauką.

Moralinė panika ir deviacija

Stevenas Hayle'as moralinę paniką apibrėžia kaip situaciją, kai įvykis ar asmenų grupė laikomi grėsme visuomenės vertybėms ir interesams. Kartais moralinės panikos objektas yra naujas, kartais – jau gana seniai egzistuojantis, bet staiga atsidūręs dėmesio centre. Nors panika gali greitai praeiti, ji linkusi užsibūti kolektyvinėje atmintyje. Pasak Stanley Coheno, moralinės panikos epizodai kartais turi ilgalaikių pasekmių – jie gali sukelti teisinės ir socialinės politikos ar net visuomenės sampratos pokyčius. Svarbu paminėti, kad kilus moralinei panikai suvokiamos situacijos grėsmės rimtumas yra neproporcingas realiai grėsmei.

Paminėtina, kad moralinės panikos objektas (asmuo, įvykis, situacija ir pan.) susiduria su deviacija, kurią sukuria visuomenė, nustatydamą taisykles (dažnai nerašytas), kurių pažeidimas yra laikomas nukrypimu nuo normos. Kaip teigia Stanley Cohenas, deviacija yra ne padaryto veiksmo rezultatas, o kitų asmenų taisyklių ir sankcijų taikymo „pažeidėjui“ pasekmė.

Motina ar prostitutė?

Filmo „Šventasis voras“ pradžioje rodoma besirenianti pusnuogė moteris, kurios nugara nusėta randais ir mėlynėmis. Aplinka, kurioje moteris gyvena, yra kukli, kiek chaotiška – tai parodo neplauti indai ir nejuokūs, blankūs šaltų spalvų apšvietimas. Atsisveikindama moteris pabučiuoja savo vaiką ir pasako, kad sugrįš prieš šiam atsikeliant. Išėjusi iš namų, moteris patraukia į viešąjį tualetą, ten apsiauna aukštakulnius batus ir ryškia violetine spalva pasidažo lūpas. Paskui stoviniuoja gatvėje, kol įsėda į vyro automobilį, šis nusiveža ją į savo namus teikti seksualinių paslaugų. Kaip sužinome iš kuriamos istorijos, moteris yra prostitutė.

Galima daryti prielaidą, kad moters ekonominė padėtis nėra itin gera ir ji nusprendžia užsiimti seksualinių paslaugų teikimu, norėdama gauti pajamų pragyvenimui ir vaiko išlaikymui. Kaip buvo minėta, egzistuoja moterų skirstymas į madonas (kurios yra gerbiamos, augina vaikus) ir paleistuves (kurios yra gundančios). Vis dėlto režisierius filmu siekia parodyti, kad ir motinos (madonos) gali rinktis prostituciją. Taip pat naktis tampa tranzicijos laikotarpiu, kai keičiasi asmenų socialiniai vaidmenys (motina tampa prostitute).

Kitame filmo epizode, žurnalistams atvykus apklausti nužudytos prostitutės tėvų ir išreikšti jiems užuojautos dėl šio įvykio, nužudytos moters motina atsako, kad dukra pati pasirinko tokį kelią ir ko daugiau buvo galima tikėtis iš tokio gyvenimo būdo. Ši motinos frazė indikuoja, kad šeima jaučia gėdą dėl dukros pasirinkimo, kuris lėmė šeimos tarpusavio ryšio susilpnėjimą ir dukros socialinę eliminaciją iš šeimos rato. Pasak Gönül Dönmez-Colin, dukra, užsiimanti prostitucija, tampa gėda ir grėsme dorovingam šeimos įvaizdžiui, todėl dažnai tėvai atsižada ir nutraukia ryšius su dukromis dėl tokios jų veiklos.

Taigi, nors prostitutės yra vaizduojamos kaip gėda šeimai, „Šventojo voro“ režisierius nesirinko prostitučių priskirti tik paleistuvių kategorijai – filme siekiama parodyti, kad ir motinos (madonos) įsitraukia į prostituciją, matydamos ją kaip uždario šaltinį.

Filmo „Šventasis voras“ kadrai

Žudyti negalima pasigailėti

► Atkelta iš p. 3

Prostitucijos abjektiškumas

Prostitucijos, kaip abjekciją sukeliančio reiškinio, esmę atspindi filme pasirodanti frazė „Kiekvienas žmogus turėtų susitikti su tuo, ko jis nori išvengti“. Ši citata musulmonams yra sakrali, ji paimta iš *Nahj al-Balagha* – pranašo Mahometo žento Ali, kuris šiitiškame Irane yra svarbi figūra, pamokslų ir posakių rinkinio, kartu su Koranu ir Suna laikomo vienu iš svarbiausių islamo mokymo šaltinių. Ši nuoroda suponuoja, kad susitikimas su abjektu (prostitute) yra tarsi išbandymas, su kuriuo žmogus turėtų susidurti. Tai kartu iliustruoja svarbią objekto savybę – dvilypumą.

Atstūmimo ir abejingumo aspektas ryškėja policijos pareigūnų požiūryje į prostitutas. Kalbėdamas apie situaciją, kai buvo rastas negyvos prostitutės kūnas, pareigūnas teigia, kad jos visos yra vienodos – priklausomos nuo narkotikų ir prostitucijos. Pasišlykštėjimą sukelia ir tai, kad prostitutė „pardavinėjo save su kūdikiu pilve“. Svarbu paminėti, kad filme parodant moterų, besiverčiančių prostitucija, nužudymo scenas yra kuriama kone identiška veiksmų seka – Hanaei jas savo motociklu ar automobiliu iš gatvės parsiveža į namus, kiek pasikalba su jomis, tada moteris pasmaugia jų pačių skaromis ir surišęs ar suvyniojęs į kilimą kūnu atsikrato, numesdamas į pakelę arba nuošalų lauką. Tai tarsi atima iš moterų individualumą ir paverčia jas vienodomis. Pareigūnų mintys, pabrėžiančios bjaurastį, ir vienodu scenarijumi pasižymintios nužudymo scenos iliustruoja, kad kone visos prostitutės yra identiškos (taip atimant iš jų individualumą), nevertos gailėsčio, atjautos ir jų gyvybės nėra svarbios.

Verta pabrėžti, kad prostitutės gyvena pavojingoje, grėsmių kupinoje erdvėje ir turi būti atsargios, kad išsaugotų gyvybę. Jų abjektiškumą sustiprina ir paminėtų asmenų veiksmai ar žodžiai, kurie tampa savotiška gynybine reakcija, atspindinčia atskirtį ir pasibjaurėjimą. Be kita ko, tokį požiūrį galima susieti su moraline panika ir keliamo grėsme visuomenės moralumui ir vertybėms.

Siekiant parodyti prostitucija užsiimančių moterų kitoniškumą ir at(si)ribojimą, filme kontrastingai vaizduojamos prostitutės ir kitos moterys. Pavyzdžiui, moterys dėvi vienspalvius arba juodus hidžabus, visiškai uždengiančius jų galvas, kojas ir rankas. O prostitutės renkasi margus hidžabus, trumpesnius sijonus ir ryškų makiažą (dažosi lūpas, o akių vokus spalvina skaisčiais žydrais šešėliais). Prostitucija užsiimančios moterys žiūri tiesiai vyrams į akis, siekdamos palaikyti akių kontaktą ir taip siūlydamos save. Šis elgesys griaua islamiškas normas, nes skatina geismą ir pagundą (*fitnah*).

Prostitutėms vaikštinėjant gatvėmis, žmonės nuo jų atsitraukia, tokiu būdu išreiškdami nenorą būti šalia šių moterų. Be to, filme prostitutės daugiausia stoviniuoja skersgatviuose, prieblandoje arba tose gatvių vietose, kurios nėra perpildytos žmonėmis ir yra laikomos ribinėmis erdvėmis. Taip išreiškiamas, kad žmonės prostitutės buvimą netoliese suvokia kaip trikdį, o tai sukuria abjekciją.

Apibendrinant galima sakyti, kad prostitučių abjektiškumas ir kitoniškumas parodomi per jų išvaizdą, aprangos detales ir elgesį. Taip pat miesto gyventojai išreiškia ir nenorą būti šalia jų. Filmu atskleidžiama ir tai, kad visuomenės nariai bjaurisi prostitucija užsiimančiomis moterimis.

Šventoji misija, arba Užimant moralines barikadas

Galima teigti, kad Hanaei laikosi *teisingai* mąstančio asmens pozicijos, pasiūlydamas sprendimą, kaip kovoti su prostitucija, t. y. išžudyti Mašhado prostitutas, taip išvalant miestą. Reikėtų pabrėžti, kad Mašhadas yra vienas iš švenčiausių šiitų miestų, religinės piligrimystės centras, kuriame yra imamo Rezos (šiitų dvylikininkų imamo, dar kitaip žinomo kaip Ali ibn Musa al-Rida) kapas. Tokiomis aplinkybėmis kuriamas kontrastas, kad šventajame mieste yra užsiimama amoralia veikla – prostitucija. Be to, savo veiksmų teisėtumą Hanaei grindžia tuo, kad jo pusėje yra aštuntasis šiitų imamas Reza. Taigi veiksmų pateisinimas kyla iš religinės plotmės.

Kai paaiškėja, kad Hanaei nužudė 16 prostitucija besivertusių moterų, pareigūnai atvyksta jo suimti. Iš namų su antrankiais išvedamas Hanaei atrodo atsipalaidavęs ir nerūpestingas, nes slapčia viliasi, kad nebus nubaustas už prostitučių gyvybių atėmimą. Kaip vertinamos prostitutės ir jų gyvybės, iliustruoja teismo scena. Teisme Hanaei pasakoja juokelius, iš jų juokiasi teismo salėje susirinkę asmenys. Pavyzdžiui, teisėjui uždavus klausimą, kuo remiantis buvo identifikuota, kad moterys yra prostitutės, vyras atsako, jog „tau nereikia būti genijumi, kad galėtum identifikuoti paleistuvę gatvėje“. Taip pat Hanaei rimtai pareiškia, kad jo laukia nebaigtas darbas, nes nori prostitutas žudyti šalies mastu, ir teisme išdidžiai ir be gailėsčio prisiima kaltę.

Hanaei yra gerbiamas žmogus savo mieste, aplinkiniai jo nesmerkia už prostitučių žudymą. Po vyro sulaikymo į parduotuvę atėjusiam jo sūnui savininkas leidžia nemo-kėti už pirkinius ir dar įduoda produktų, sakydamas, kad palaiko Hanaei ir jo šeimą bet kada gali kreiptis pagalbos. Ši scena parodo, kad visuomenės nariai palaiko Hanaei veiksmus, laiko jį teisiu ir kompetentingu imtis tokio pobūdžio problemų sprendimo.

Tiesa, prostitutės net ir po mirties nesulaukia žmonių empatijos. Hanaei žmona, siekdama pateisinti ir apginti vyrą, žurnalistams atsako, kad toms moterims nederėtų vėlyvu paros metu būti gatvėje viliojant svetimus sutuoktinius. Šis požiūris pagrindžia mintį, kad moteris, kuri prisiriša prie vieno vyro, priimama kaip garbinga ir morali visuomenės narė, o moteris, kuri siūlo save visiems, yra atstumiamas ir jai neįtampa pagarbos. Prostitucijai tapus moralinės panikos objektu, prostitutės susiduria su deviacija dėl „normų“ pažeidimo.

Filmas, kuriame pavaizduotas dehumanizuojantis požiūris į moteris, skatina kvestionuoti ir permąstyti Irano visuomenės požiūrį į prostitutas. Kartu išreiškiamas kaltinimas sisteminei ir kultūrinei mizoginijai, būdingai Irano visuomenei. Pasak Russello Campbello, seksualines paslaugas teikiančių moterų padėtis yra stigmatizuota ir neturėdamos teisinės apsaugos jos tampa pažeidžiamos, neapsaugotos nuo klientų smurto ir išnaudojimo.

Taigi, atsiradus asmeniui, kuris laikosi *teisuolio* pozicijos, ir jam pasiūlius veiksmų strategiją, kaip susidoroti su moralinę paniką sukėlusia prostitucija, Mašhado gyventojai stoji į jo pusę.

– MILDA JANEIKAITĖ –

AKVILĖ PLATAKYTĖ

•

Sapnų kūnuose ieškau žmonių
Kurie dar girdėję mano balsą
Šitų ir anų pasaulių koridoriuose
Bandau išgirsti save šaukiant
Kai pabundu o kūnas – akmuo
Šešėliai braunasi akių tinklainėn
Neišveju
Neišveju rutinos nuotrupų
Bėgu į eilėraščius kabinuos į vizijų briaunas
Šašais skaičiuoju dienas
Bet gyventi dar teks

•

Kaip vaikystėje
Užsitraukti atklodę ant galvos
Saugantis nuo demonų
Nuo tamsos kuri kėsinaisi į tavo nuogą odą
Dar nepasiruošusią jos priimti
Tikiuosi
Kad audinio gabalas
Gali mane išgelbėti
Užtarti nuo šešėlių
Kuriuos randu savo iščiose
Kurie pulsuoja psichikos architektonikoje
Negaliu žvėrimis uždrausti
Ganytis mano kraujyje
Negaliu tikėtis
Kad jie nesudraskys atklodės
Aš vis tiek esu savo
Niekur arti prie išganymo

•

Sūriu jūros vandeniu
Girdau minčių nuospaudas
Mėlyna kaip mirazas
Mėlyna kaip išsigelbėjimas
Vis dar jaučiu
Žvaigždžių tvinkčiojimą
Ir vėjo žinojimą
Mano kūnas išsitempęs it burė
Ieško savojo tikslo
Kuris toks pat stabilus
Kaip smėlio struktūros
Nugriūna ant medinių žvejų namelių
Griūna o aš juokiuosi

Ramunės Pigagaitės nuotrauka

H. E. O.

► Atkelta iš p. 1

– Tai gražu, kad mane guodi, – taria Euridikė.
Kelias veda aukštyn. Tai ne kelias, bet klusnus uolų prasiskyrimas. Titnagai kvepia kaip išdžiovinti žaibai, o maži akmenėliai po kojomis mirtinai pamiršo jūrą.
– Ar jis mus mato? – klausia sunerimusi Euridikė.
Hermis paneigia galvos judesiu.
– Bet aš matau jo nugarą. Visada, tai yra kai buvau gyva, mane jaudino vyro nugarą. Ji yra beginklė. Bet dabar to jau neįėjau. Švelnumas? Kas yra švelnumas?
– Tai lytėjimo džiaugsmas. Žemesnės ekstazės rūšis, – atsako Hermis.
– Jau neturiu gyvų pirštų, – guodžiasi Euridikė. – Nesugebėčiau įverti siūlą į adatą nei išimti mylimajam iš akies krislelį.

Dar vienas posūkis ir prasideda atkalnė. Tamsa lyg įstriža, pasvirusi virš kitos, dar gilesnės tamsos.
– Euridikė, – tyliai sako Hermis, – išduosiu tau likimo paslaptį. Orfėjas netrukus žus įtartinomis aplinkybėmis. Tada tu tapsi laisva. Pasiimsi į vyrus sveiką stipruolį, kurio rankos kaip ažuolo šakos, jaunuolį be polėkio, bet tiek protingą, kad netrokšta nepasiekiamų dalykų. Tu neįsivaizduoji, kaip tai atgaivins po gyvenimo su talentingu ištižėliu.

– Manau, – greitai sako Euridikė, – kad mano tautiečiai greičiau užmuš mane akmenimis, negu leis antrą kartą ištekėti. Būsiu jiems ištikimybės ir poezijos reklama, kažin kas panašaus į tautos našlę. Pasodins mane ant uolos, kad paistyčiau įkvėptas pranašystes, arba uždarys šventyklėje, kas viena kito verta. O paskui numirsiu antrą kartą. Kaip mirštama antrą kartą? Viliuosi, kad tai ne taip skausminga ir sunku kaip pirmą kartą.

Visa tai girdi Orfėjas per liūtės tamsą. Jis pirmą kartą žavisi Euridikės išmintimi. Ar iš tikrųjų jai reikėjo numirti, kad taptų suaugusi?

Prieš juos atsiveria bazalto peizažas, didingas lyg sudėgęs miškas, nepajudinamas lyg vulkano akis, tirštos materijos vidus, iki nebūties sudėgusi nakties mėlynė.

*Apdainavau aušras, karūnavimus saulės,
spalvų keliones nuo ryto iki vakaro,
o pamiršau tave, amžinoji naktie.*

Orfėjas staiga atsigręžia Euridikės ir Hermio šešėlių link ir pakiliai šaukia vieną žodį:

– Atradau!

Šešėliai išnyksta. Orfėjas išeina į dienos šviesą. Jis nesitveria iš džiaugsmingo pasididžiavimo, kad patyrė nušvitimą ir atrado naują literatūros rūšį, nuo tol vadinamą susimąstymo ir sutemų lyrika.

Antėjas

Antėjas buvo Poseidono ir Gajos sūnus. Šeimos, švelniai tariant, nedarnios. Ko kito galima laukti iš įnirtingai besigrumiančių jūros ir žemės gaivalų. Tuomet labai tikėtina, kad Antėjas buvo – kaipgi sunku įsivaizduoti giganto vaikystę – apleistas ir neprižiūrimas vaikas. Laukiniai tėvų vaidai neabejotinai neigiamai veikė jo charakterį.

Visi šaltiniai sutaria, kad Antėjas išaugo netašytu nežmoniškai stipriu smurtautoju. Jo intelektualinės atsargos buvo kuklios, o kūnas išvešėjęs. Ir nors jis nelankė jokių mokyklų, iš tos disproporcijos padarė logiškai teisingą išvadą, o būtent – tapo sportininku.

Mėginimai nustatyti Antėjo vietą pasaulio žemėlapyje susiduria su tam tikrais sunkumais. Anot senų mitų, jo tėvynė buvo Libija – būtent ten jis susitiko su Herakliu; bet paskui dėl graikiškos šiaurinių Afrikos pakrančių kolonizavimo įtakos tas pasakiškas personažas buvo stumiamas vis toliau į vakarus, net iki Mauritanijos, tai yra iki šalies, iš kurios punų pirkliai išgujo graikus. Kolonizatoriai nebūna mitų kūrėjais. Bet nepailsdami dirba su jų geografija. Tiesiog apgyvendina pabaisas konkurentų okupuotose teritorijose. Tas procesas pagirtinai išliko iki mūsų dienų.

Apie patį Antėją žinome nedaug, išskyrus tai, kad mitu mėsa liūtų, kuriuos nugalėdavo plikomis rankomis, nes ignoravo šiuolaikinę civilizaciją – kuoką, ietį, žemėje iškastą ir užmaskuotą duobę. Jo mėgstamas užsiėmimas buvo šaukti imtynių sutiktus keliautojus. Ir tos imtynės neišvengiamai baigdavosi verčiamų grumtis priešininkų mirtimi.

Toks gyvenimo būdas negali žadinti mūsų simpatijų ir pritarimo. Bet štai – kas nepaprasta – poetas, įžymus po-

etas Pindaras atskubėjo pagelbėti Antėjui – gynė jį nuo kaltinimų, esą šis buvęs tik paprastas žudikas ar pasibaisėtinas žmogžudys. Vienoje savo Istmo odėje stengiasi surasti jo nusikalstamos veiklos prasmę ar bent padaryti ją suprantamą.

Apylinkėse, kuriose gyveno Antėjas, nebuvo gausu akmenų. Tik tai vėjas kartais sukurdavo iliuzinių monumentų iš smėlio, o sauringame horizonte kartais pasimatydavo įsivaizduojamų marmuro miestų.

Pindaras sužmogino Antėją, priskyre jam vertą pagyrimo sūnaus meilės dorybę. Jis sako, kad Antėjas svajojęs pastatyti šventyklą savo tėvo garbei. Vienintelė tvari medžiaga, kokią jis turėjo, buvo laikini jo nelaimingų priešininkų palaikai. Neliko nieko kita, kaip panaudoti tą statybinę medžiagą. Toji idėja, pati savaime gana makabriška, vis dėlto nėra labai nutolusi nuo baroko estetikos.

Taigi Antėjas kolekcionavo nužudytųjų kaulus, kaip geras statybininkas su meile kolekcionuoja akmenis, plytas ir medieną. Rūpinosi, kad jie būtų apsaugoti nuo saulės, visaėdžio smėlio ir drėgmės.

Ir vis keitė statinio projektą. Norėjo, kad tėvų garbei kylantis mauzoliejus būtų idealių žmogaus kūno proporcijų.

Pastato apsidės buvo iš šonkaulių, taip pat šonkaulius naudojo šventyklos skliautams. Nuo skliautų kybojo karoliški riešo kauliukai, sudarydami lempų ir vorų iliuzijas.

Stuburo kaulai buvo kolonos. Rišo juos po kelis, kad užtikrintų būtiną statinio tvirtumą.

Kasmet per lietus ir vėtras šventykla sugriūdavo ir visas statybininko darbas tada tapdavo panašus į apleistą hienų stovyklavietę.

Pasklidi kaulai gulėjo ant smėlio. Tai buvo tarsi pašaipus pokštas dievų, neigiančių garbinimą.

Ir kasmet Antėjas pradėdavo darbą iš naujo su vienu atkaklumu, pietizmu ir beviltiška meile.

Iš tolo matomas ir iš viršaus apšviestas Antėjas buvo panašus į lėtai bekele slenkančią uolą. Jo eisena priminė manieringų vesternų aktorių judėjimo būdą. Giganto atveju tai visai nebuvo maniera, bet nuožmi būtinybė. Visą energiją, visas jėgas jis ėmė iš žemės, iš fizinio kontakto su uoliena, moliu, net ir žemės dulkėmis.

Jeigu ne tai, kad buvo dievų vaikas, o tuo niekas nedrįso abejoti, būtų galima manyti, kad gamta su juo pasielgė kaip pamotė ir per išsiblašymą nenustatė jam konkrečios vietos rūšių eilėje. Kas žino, ar jo esmei nebūtų patį tinkamiausia medžio, pavyzdžiui, kedro, forma. Bet Antėjas buvo antžeminė būtybė be šaknų, bijanti iš visų pusių jį supančių oro gelmių. Paukščiai ir aukštai pakibusios žvaigždės jam kelė pasibjaurėjimą, o kiekvienas pasišokėjimas sukeldavo galvos svaigimą ir alpulį.

Kai saulė leisdavosi vakarop, – naktys dykumoje užėina greitai: pilkas prieblandos žaibas, o paskui jau tamsa, – Antėjas, neturėjęs nei namų, nei net nuolatinės buvimo vietos, įsirengdavo sau slėptuvę, gilų požeminį koridorių, tokį siaurą, kad tilpdavo tik jo gulintis kūnas. Įsisprausdavo į tą niūrų, drėgną prieglobstį kaip didelis kirminas ir panirdavo į palaimingą ir stiprinantį miegą.

Tą naktinį Antėjo elgesį galima aiškinti simboliškai – kaip grįžimą į motinos iščias ar nostalgikišką grįžimą prie savo šaltinių. Bet kam dauginti slapas prasmes, jeigu viskas paaiškinama paprastai, o būtent vegetacijos ciklais.

Kiekvienas, kas lankėsi dykumoje, tikrai matė vėjo genamų šakelių ir lapų gniutulų, kurie buvo tarsi visiškai be gyvybės žymių. Iš pirmo žvilgsnio tai yra kūrimo šiukšlės, trupiniai nuo motinos gamtos stalo. Bet kai tik nulyja pirmi lietūs, įvyksta staigi metamorfozė, ir tai, kas atrodė visiems laikams netekę gyvybės, įleidžia šaknis, žydi, svaiginančiai kvepia, subrandina vaisius, žodžiu, gyvena išlaidžiai, tvirtai ir nuostabiai.

Esama priežasčių manyti, kad Antėjo susitikimas su Herakliu buvęs atsitiktinis, herojaus kalendoriuje neplanuotas, šiaip vienas iš jo svetingų pasirodymų. Todėl neliko užrašytas pagrindinių didvyrio darbų ketaus plokštėje. Visi šaltiniai sutaria dėl imtynių rezultatų, tačiau jų eigą atpasakoja skirtingai.

Diodoras Sicilietis aprašo dvikovą kaip imtynes su lažybomis, kurių esmė buvo tai, kad nugalėtas turi žūti (bet nesakoma, ar savarankiškai, ar turi būti nužudytas nugalėtojo). Tai vulgariai lėkšta versija, primenanti gladiatorių kovų ar, kas dar blogiau, rusiškos ruletės taisyklės.

Kiti šaltiniai, taip pat nelabai palankūs, teigia, kad Heraklis savo kūnu užstojo įėjimą į Antėjo požeminį prieglobstį, kas vėlesnių strategų kalba apibrėžiama terminu „užimti miestą pasitelkus badą“.

Iš esmės tai buvo atvira, vyriška, *mano nella mano*, ir mirtina dvikova.

Antėją žmogino ne tik Pindaras, bet ir pats Platonas, priskyre jam inteligentiškos kovos savybių, išradus tam tikrų imtynių būdų. Taigi poezija, laikas ir filosofija dar-

bavosi tam, kad kovai suteiktų bruožų tikro agono, kur priešininkai turėjo statistiškai lygias galimybes.

Heraklis iškart suprato, kad tai beprecedentė kova. Kaip kautynių, taip ir stipruolių imtynių esmė yra tai, kad priešą stengiamasi išmušti iš stačios pozicijos, redukuoti iki gulintio objekto. O štai pargriautas ant žemės Antėjas pakildavo dar tvirtesnis ir gyvybingesnis, rėksmingesnis ir agresyvesnis.

Taigi didvyriui teko atsisakyti įprastos taktikos, negana to – įveikti mummyse giliai įsišaknijusių supratimą to, ką vadiname viršumi ir apačia, triumfatoriaus išaukštiniimu ir kritimu į kovos dulkes. Nes kiekvienas iškėlimas aukštyn Antėjui reiškė mirtį.

Literatūrinė informacija susitikimo tema yra šykšti, todėl sunku tiksliai atkurti kovos vyksmą. Mozaikos, skulptūros, tapyba pagal savo prigimtį įtvirtina momentą, o ne įvykių eigą.

Manau, kad dvikovos turinį, jos rūstų ekstraktą geriausiai perteikė Renesanso tapytojas Antonio Pollaiuolo. Jo paveikslas mažas, beveik miniatiūra, kurią galima uždengti delnu, bet tiek prisodrintas sukauptos energijos, kad jo išraiškos jėga pranoksta daugelio žinomų freskų sieksnius. Pollaiuolo nepasidavė pagundai pavaizduoti Antėją kaip gigantą. Humanizmo taisyklės drausdavo tokius ekspresionistinius išsišokimus, tad abu priešininkai yra žmogiškų proporcijų. Taip pat jiems nebūdingas klasiškinis grožis; jie veikiau yra parinkta panašių vienas į kitą petingų, ilgaplaukių laukinių pora. Tai labai taikli intucija. Nes dvikova buvo iš esmės brutali, o jos baigtis – natūralistinė, įprasta, be kilnaus paprastumo ir tylios didybės žymių.

Heraklio rankos lyg geležiniai lankai susispaudusios ant priešininko strėnų. Atlplėšė jį nuo žemės ir iškėlė į savo pečių aukštį, panašiai kaip valstietis iškėstomis kojomis, besigalynėjantis su maišu, kad užsimestų jį sau ant nugaros.

Antėjas jau nesigina. Jis įrėmęs sugniaužtus kumščius į Heraklio alkūnes. Atkraginęs galvą, prisitraukęs kojas. Jo bejėgiška defenzyva primena didelės žuvis blaškydamasi tinkle: viso kūno bloškimas atgal – bloškimas pirmyn, net iki visiško švytuoklės sustojimo.

Jo lūpos plačiai atvertos, bet gal nešaukia. Astmatikai, vargais negalais gaudantys oro trupinius, necikvoja jėgų bliovimui ir keiksmams. Po akimirkos bus galas.

Heraklis apdairiai palauks net iki valandėlės, kol priešininko rankos nusvirs išilgai kūno ir kojos ims bejėgiškai tabaluoti lyg pakaruoklio. Tada atidžiai įsiklausys nutilusios Antėjo širdies. Paskui su palengvėjimu numes našta ant žemės. Valandėlę pastovės virš jo. Gal truputėlį melancholiškai pagalvos, kad graikų mitologija nepažinojo prisikėlimo iš numirusiųjų žodžių.

O visgi Antėjas grįžta, beldžiasi į mūsų atmintį. Jau ne tas laukinis, primityvus, bet atsisakęs smurto, beveik nostalgikiškas.

Aukštutiniame Egipte jam po mirties suteikė dievo titulą. Jo vardu pavadino vieną miestą. Kas galėtų pagalvoti, kad iš chtoninės pabaisos jis virs civilizacijos ir miesčioniškumo apaštalu.

Netoli Tingio miesto Mauritanijoje buvo atrasta kalva, kurios papėdėje gulėjo – kaip visuotinai manyta – giganto palaikai. Tai buvo kapas, taip pat ir burtų vieta. Pakanka pašalinti žemės sluoksnį, kad prišauktum kritulius. Iš tikrųjų stebinanti karjera – nuo plėšiko iki lietaus būrėjo.

Galima surizikuoti teigti, kad Antėjo mito prasmę sudaro prisirišimas, tai yra veikiau jausmas negu ideologija, todėl gal neįmanoma tatau perteikti kitiems. Iš tikrųjų labai sunku ką nors įtikinti, kad verta mylėti skurdą, mažą lyg asilo šešėlis, lyg tuopos šešėlis žemės lopinėlių, taip pat sugriautus namus, su žeme sulygintą miestą prieš išdžiūvusios upės, žodžiu, vietą, kur mus pagimdė ir kuri negalėjo mūsų nei išmaitinti, nei apsaugoti.

Bet civilizacijų nomadams, reaktyvinių lėktuvų įnamiams Antėjas visada liks primityvus barbaro simbolis. Jie tarsi pasiduoda apgaulei, kad saitų nutraukimas, liguistas judrumas yra būtinos pažangos sąlygos. Kartu pamiršta, kad saulės vijimasis, globalios utopijos turi baigtis katastrofa. Galų gale visa baigiasi vietos kapinėse parinkimu ar skyrimu.

Plačių Antėjo pečių šešėlyje malonų prieglobstį susiras tie keistuoliai išeiviai, kurie negailestingų čiabuvių akyse įgauna nesuprantamą išsigimėlių ir net pabaisų pavidalą.

Jie išsaugojo tik du menkus lobius – savo kalbą ir vardus, kurie svetimųjų ausyse skamba lyg juokdarių varpeliai. Iš jų išplėšė žemę, atėmė vandenį, kuriame regėjo savo dievo ir okupanto veidus.

Dabar jie be garso miršta išretintame svetimos laisvės ore.

Kolektyvinė Salų autorystė

► Atkelta iš p. 2

vienu konkrečiu iš čia kilusiu rašytoju, nei su jokia konkrečia rašytoja, vis dėlto šis kraštas ir jo apylinkės – mūsų literatūros autoriais gausiai apdovanotas lopšys, kuriame suposi Vincas Kudirka, Jonas Basanavičius, Vincas Pietaris, Pranas Mašiotas, Albinas Herbačiauskas, Juozas Tysliava, Antanas Vaičiulaitis, Salomėja Nėris, Petronėlė Orintaitė, Kazys Bradūnas, Julija Švabaitė ir dar kažkas, ką būtinai praleidau. Salose diskutuodami apie kultūrinę rašytojų biografijų recepciją ir biografines klaidas (arba klaidas biografijose), mokslininkai sutars, kad kaip tyrinėdami literatūros tekstus turime atsižvelgti į laikotarpį, kuriuo tie tekstai buvo parašyti, taip bene būtų sąžininga vertinti ir autorių biografijas – gal tai, kas dabar yra nenormalu, tuomet buvo priimta kaip normalu. Nors kai kurie poelgiai jokiais laikais nelaikomi normaliais ir juos pateisinti būtų per sunku.

Karalkrėslyje į sodybą susirinkę seminaro dalyviai prie pietų stalo skaičiuoja, kelintos yra šitos Salos, prisimena vienas, kitas. „O ar Kęstutis Nastopka yra dalyvavęs?“ Taip, mačerniškose. „Ach, tiesa!“ – ir prisimena profesoriaus maudynes ežere bei jo pranešimą apie Mačernio „Penktąją viziją“. Po kelių minučių sužinau, kas įvyko. Atvykdami į Salas dalyviai savuose mobiliųjų ekranuose perskaitė žinią, kad veik visų čia besirenkančiųjų dėstytojas, kai kurių Mokytojas iš didžiosios raidės, semiotikas ir daugybės literatūros kritikos tekstų autorius Kęstutis Nastopka taryt iškeliavo į amžinojo atilsio pasaulį.

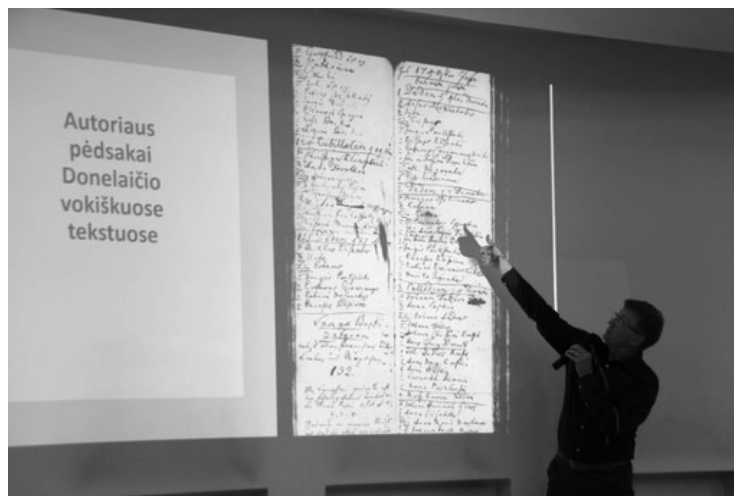
Manjisedėstė, betaipryškiai jį prisimenu iš Salų – kaip jis ateina išsimaudęs ežere ar kaip aš einu jam iš paskos tuo miško takeliu nuo Vytauto Mačernio kapo. Bendrakeleivėms jį minėjau dar nežinodama to, ką dabar žinau. Tačiau dabar tai įgyja visai kitą prasmę, uždeda man pačiai netikėtą, bet dabar taip logišką akcentą – man dabar atrodo, kad aš pasakiau visai ką kita, negu tada maniau norinti pasakyti. Man dabar aišku, kodėl mačerniškos Salos man tokios gražios.

Salų atidarymą pradėdame tylos minute, per kurią, regis, ne vienam gerklė užstringa graudulio gumulas. Bet pirmojo plenarinio pranešimo prelegentė literatūrologė Nijolė Keršytė savo kalbėjimą pradeda skaidrinančia mintimi, kad literatūrą, o tiksliau – semiotiką vadinę linksmu mokslu Nastopka matydams mus čia nukabinusius nosis pasiūlytą „kitaip pasižiūrėti į šį reikalą“. Tad ir savo pranešimą – taip jau, sakykim, šmaikščiai sutapo – pavadinimu „Autorius ir mirtis“, kuriame kalba apie įvairius nesusipratimus neatidiems skaitytojams interpretuojant Roland'o Barthes'o straipsnį „Autoriaus mirtis“, jį dedikuoja Kęstutiui Nastopkai. Prieš porą metų į Salas atvažiavusi atsiimti organizatorių įsteigto apdovanojimo už geriausią metų akademinį straipsnį, Nijolė Keršytė iškart tapo aktyvia Salų dalyve – atrodo, buvo čia nuo pat pradžių pradžios. Ir šįsyk ji kaip niekas kitas įneša į seminarą daug guvumo. Bene po kiekvieno pranešimo turi ko paklausti, ką pakomentuoti, į ką atkreipti dėmesį, judrina ir gyvina mokslinę diskusiją.

Tačiau gedėjimo procesas neišvengiamas. Per visas Salų dienas tylos minutės atsikartoja lyg aidas, kaip kažkas pasako, vis ištinka pauzės. Tai tarp noro provokuoti ir replikos, tai tarp atsakymo ir naujo klausimo, tai tarp perskaitytų eilėraščių „Poezijos iš atminties“ vakare. Po pranešimų sesijų be šurmulio judam į atokią palapinę, kur mūsų laukia gyvybiniai resursai – maistas ar kava, o kitame sodybos pakrašty įrengtoje pavėsinėje be triukšmo vakarajame pildydami socialinius rezervuarus. Negirdėti aršių ginčų, šūksnių, aižaus taurių skambesio. Nešokame. Paskutinį Salų vakarą sodyboje lieka vos daugiau nei dešimt saliečių, nes daugelis išvyksta norėdami spėti į rytojaus laidotuves, ir vietoj šokių mes, likusieji, žaidžiame studentų pasiūlytą žaidimą „Kontaktas“, kurio metu norėdamas įminti kurio nors žaidėjo sugalvotą žodį turi per užuominas užmegzti kontaktą – minties ryšį su kitais. Iš esmės reikia atpažinti, ką gi kitas nori pasakyti. Ir koks džiugesys apima, kai tai pavyksta, ir kaip garsiai juokiamės iš savo ribotumo ir klaidų! Ir kaip nesijuokti –antai Kristijonas Donelaitis, kaip savo pranešime pasakojo lietuvių literatūros istorikas Vaidas Šeferis, Tolminkiemio krikšto metrikų knygoje grįždavo prie ankstesnių savo tekstų, komentuodavo, taisydavo klaidas, kurių būdavo privėlęs, ir palikdavo prierašus: „Ir vėl suklydau. Man ne gėda prisipažinti. Įpėdini, ir tu taip daryk.“

Vis dėlto ramios ir santūrios man atrodo šitos Salos, tokios neįpareigojančiai jaučios, lydimos, man regis, neįprasto tokio pobūdžio akademiniais sambūriams jausmo, kai gera kartu patylėti.

Dar vieną tylos minutę arba alegorinę kolektyvinės autorystės ribą patiriame vienos dienos išvykoje į Kudirkos Naumiestį, kai pasibaigus pranešimų sesijoms ir ekskursijai po Dr. Vinco Kudirkos muziejaus (taip užrašyta ant pastato, su „Dr.“) ekspozicijas gidas nuveda mus į tą vietą, kur paskutinius savo gyvenimo momentus praleido „Tautiškos giesmės“ autorius, o paskui į mūsų šalies ribą – ant tilto, skiriančio Lietuvą nuo ne Lietuvos. Tiltai jungia, o šis skiria. Žemai, abiejose upės pusėse pievos vienodai žalios, gamta lyg niekuo ir nesiskiria, tik skiriasi civilizacijų ženklai. Vidur tilto ant grotinių vartų iš mūsų pusės nutiesta nauja koncertinos viela, o iš jų pusės apraizgyta surūdijusiais metaliniais siūlais, susivėlusiais ir išsitaršiusiais lyg babų jagų plaukai. Gidas perspėja, kad tuojau pat turėtų prisistatyti pasieniečiai patikrinti, ką čia darome. Visada atvažiuoja patikrinti, tačiau ne šįsyk, matyt, mes jiems neatrodome pavojingi.

Nuo tos nemalonus ribos atsitraukiu tik per maudynes, kai mums grįžus iš Kudirkos Naumiesčio į sodybą su keliomis profesorėmis ir docentėmis sukaitusius kūnus gaiviname vietiniame tvenkinyje. Įsikibusi gelbėjimosi rato plūduriuoju drungname vandens paviršiuje – giliau justi, kaip ima kojas gelti, ir nežinia, kur ta giluma baigiasi. Nesu tvirta plaukikė, tačiau čia su jomis, tomis mokslo moterimis, jaučiuosi saugiai. Ir ne dėl rato, o todėl, kad ne gėda, jog man reikia rato.

Akademiniam lauke literatūros tyrinėtojų moterų yra daugiau nei vyrų, bent jau Salose ne pirmąsyk matau aki-

vaizdų skirtumą. Apie moterų kūrybą kalbama dažnuose Salų programos pranešimuose, o šįsyk kūrybos vakare, į kurį įprastai yra kviečiamas koks nors vienas autorius ar viena autorė, vyksta „Moterų skaitymai“ – scenoje savo tekstus skaito ir į moderatorių klausimus atsakinėja trys rašytojos: Agnė Žagrakalytė, Akvilina Cicėnaitė ir Laima Kreivytė, kurios šalia to, kad yra kūrėjos ar tvėrėjos, yra ir kultūrinė, meninių reiškinų ar procesų tyrinėtojos. Tačiau išventintųjų autorių olimpe tikrai dar ne šįsyk įveikiame atstumą tarp lyčių kiekybinės išraiškos. Kaip sako Laima Kreivytė, rašytojos ar apskritai menininkės iš praecitės į kanoną ar premijavimo lauką įtraukiamos pavieniui ir net jei dabar abiejų lyčių autorių būtų įtraukiama po lygiai, visuotinai pripažintų moterų disproporcija kultūroje ar mene yra tokia milžiniška, kad nežinia, kada sąrašuose į lyčių skaičius nebekreipsime dėmesio. Vien todėl, kad tai, kas dabar yra nenormalu, anksčiau buvo priimta kaip normalu. Šiam vakarui atliepia ir kitą rytą literatūrologės Solveigos Daugirdaitės skaitomas pranešimas „Nesamos autorės“, kuriame ji pristato kartu su Loreta Mačianskaite ir Dalia Satkauskyte atliekamą tyrimą apie 1962–1972 metų kartos moterų kūrybinę ar profesinę veiklos trikdžius, stabdymą, nuvertinimą. Tyrime atliekama daugybės tos kartos moterų apklausa, visgi dėmesį patraukia ir tai, kad dalis potencialių respondenčių atsisako dalyvauti. „O pati dalyvauji?“ – po pranešimo prelegentės klausia bendramintės. Ji teigia dalyvaujanti kiekviename interviu, su kiekvienu klausimu. Kažkas tarsteli, kad ji šiame pranešime, šiame tyrime juk kalba apie save. O man pasirodo, kad lyg apie mane kalbėjo, kas, kad gimiau pavėluotai, klausydama pranešimo jutau, kaip širdis plaka ir protas pulsuoja solidarizacijos ritmu – *I'm Every Woman*.

Važiuodama namo imu avansu ilgėtis šitos simpatingos ir supratingos auditorijos ir maštau, kažin kiek man pačiai dar atrodys normalu į Salas atvažiuoti be „statuso“ – nebesu studentė ir vargu ar kada tapsiu dėstytoja, negaliu vadintis ir rašytoja, nes neišleidau nė vienos knygos. Bet pagaliau man Salos tampa tokios artimos ir savos, kad nė akimirkos nepasijuntu pakliuvusi čia atsitiktinai ar per nesusipratimą ir nebesu nei atskira sala, nei „kitokia, kita“. Jaučiuosi taip, lyg Salos būtų buvusios ir šiek tiek apie mane.

– AGNĖ CESIULĖ –

Rūtos Lazauskaitės nuotraukos

Skaityti popieriuje – madinga. Prenumeruok!

Užsiprenumeruoti galima bet kuriame pašte arba internetinėje svetainėje www.prenumeruok.lt.

„Šiaurės Atėnus“ jau ketvirtadienio pavakare galima rasti Vilniaus knygynuose „Akademinė knyga“, „Eureka!“ ir „Mint Vinetu“.

Zakopanės peizažas Dievų miško paunksnėj

Pirmąsyk apie šią vietą perskaičiau „Dievų miške“, tėčio parekomenduotame dar prieš tai, kai ji pasiekė mokyklinėje literatūros programoje (vėliau skaičiau vėl ir vėl, skirtingus leidimus, PDF failus – neatsispyriau netgi įsigyti anglišką variantą, kad palyginčiau, o keliaudamas aplink Biržus – apsilankyti Balio Sruogos sodyboj, pabendrauti su jo giminėmis, šie pakvietė pasirinkti skanių obuolių), o būdamas netoli Gdanskio užsukau ir į Stuthofą. Julius Švarcbartas, anot autoriaus, ėmėsis lietuvių atžvilgiu tramdyti etatinį lagerio skriaudiką Vacių Kozlovskį, buvo „Zakopanės kalnų sūnus su atvira svajotojiška siela, giliai jaučiančia širdimi, kaip paprastai būna kalnų gyventojai. [...] Perėjęs žiaurios vargus, dvasioje vis dėlto pasiliko zakapanietis svajotojas.“ Šis nedidukas išsikišimas Lenkijos pietuose tykia tūnojo ir mano sąmonėje, retsykais švysteldamas atmintyje ir savo, ir Švarcbarto vardu, kai kas nors pamėtėdavo nuotraukų ar įspūdžių iš kelionių po Lenkijos Tatus. Šią liepą čia išsiruošė gana spontaniškai – norėjosi kur nors nuvykti, buvo atsiradę reikalų Lenkijoje, vėl pasipainiojo kelios vietinių grožį iliustruojančios nuotraukos, daug laiko planuoti nebuvo, dar gundė akyse nebrangstantys (kitaip nei lėktuvai) autobusai ir traukiniai, o dar atradau, kad pakeliui galime atrasti Lietuvoje išnykusias čekagietiškas giliąsias picas.

Iš Vilniaus į Zakopanę galima nuvykti traukiniu per keliolika valandų (apie 12 Krokuvon, dar 2 autobusu – vieton), mes renkamės kitaip – vykti su sustojimais, išskaidydami šį varginantį atstumą, it leistumės iš sapno į gilesnį sapną kaip filme „Pradžią“. Puspiečių, ar, kitaip, brančo, stabtelime Balstogėje, mano pirmajame užsienyje prieš 25 metus, tosios į pyragą panašios picos, vakarą ir kitą dieną praleidžiame Varšuvoje, aplankydami persišką parduotuvę ir restoraną, stebėdami saulėlydį nuo Sekerkų tilto; dar kitą, Žalgirio mūšio, dieną pro jam skirtą paminklą skubame į nemokamą, arbatpinigiais grįstą ekskursiją Krokovoje („Mačiau, labai graži rekonstrukcija. Ir LABAI BRANGI“, – šypsosi gidas, kai atkreipiu jo dėmesį į Vavelio rūmų kiemo panašumą į Valdovų rūmų), ragaujame persišką šafrano ir rožių vandens ledų, skiemenuojame skirtumus tarp *zapiekankų* ir Zakopanės, ir pasukus į ją po truputį aplinkui ima dygti kalnai.

Į šį miestelį, paskutinį ir giliausiąjį sapną, nusileidžiame sutemus – nuo autobusu stoties su lagaminu dardėti tenka nuokalnėn. Po pastarųjų dienų kaitros čia gaivu, rodos, neseniai liję, ir šaligatvis apniktas rudų šliužų, luzitaninių arionų, tų pačių, kurių rinkimo ir mindymo akcija birželį turėjo vykti Vingio parke. Šliužai neleidžia grįžti apetitui, prapuolusiam kažkur (gal per daug besisukinėjusiame?) autobuse, tad pavyksta nueiti miegoti anksti. Tai pravers – pusę šešių ryto P. kelsis gana nešneki, bet visgi kelsis, išoksims į mikriuką link stoties, o vėliau, vos išlipus, pričiups beatvažiuojantis kitas, šuktelėjęs mūsų kryptį. Zakopanė kaip tik tokia, apie kokią man pasakojo, pravažiuojantys graibsto keleivius gatvėj, nebent jau užpildyti, tik turėk grynų, kad ir giliai kuprinėj, susimokėsi atvežtas. *Palenica Bialczańska* – vietovėje iki kurios norinčius į ultrapopuliarų kalnų ežerą *Morskie Oko* arčiausiai priveža motorinis transportas, – atsiduriame dar prieš septynias. Darbo savaitės vidurys, bet čia jau susirinkusios didelės, nei norėtusi paaukojus tiek saldaus miego, voros žygeivių, dauguma atrodančių atletiškai, apsitaisiusių it vakar pirktais sportiniais rūbais ir pasitikinčių savim, tartum čia risnotų kasdien prieš pusryčius. Stabtelime prie arklių traukiamo vežimo, vienintelio transporto, kuris norintiems padėtų įveikti apie keturis penktadalius kelio, tačiau išgirsta kaina – 25 eurai žmogui į vieną pusę – pasirodo kur kas didesnė nei internete.

Palengva kylančiu iki pat pabaigos asfaltuotu taku numatomos 2 valandos ar 8 kilometrai (į vieną pusę), pavirsiantys apie 12 tūkst. žingsnių. Ryte eiti nekaršta, saulė pasirodo ir dingsta, aplinkiniuose šlaituose pilna medžių apnuogintais kamienais. Kodėl? Dėl buvusių didelių audrų, sakoma vienur; kinivarpos – teigiama kitur. Stabčiojam fotografuoti, pažiūrėti ošiančių krioklių,

ties tiltuku palei juos, po kokių 40 minučių kopo, aplenkia pirmasis arklių ekipažas. Netrukus – staliukai, tinkantys prisėsti ir pavalgyti; atsistojusius netrunka pakeisti kiti. Su maistu mažėja ir vandens, netrunkus svarstome, ar saugu pildytis gertuves iš žemėlapy pažymėto šaltinio, atitekančio loveliu, – kiti čia tik plaunasi rankas, šlakstosi veidą. Sutariam gerti tik po vos vos, ir pasiteisina – nieko blogo nepajuntam net ir pabaigę. Bandom kirsti kampus nurodytais statesniais akmenuotais takeliais, tačiau nusiplūkiame, tik dar dažniau stojam pailsėti; galiausiai ežerą pasiekiam tik po 3 valandų. Pakrantės akmenys nusėsti žmonių, bet dar įmanoma pasifotografuoti be pašalinių ir ilgiausių eilių ir net tilpti ant suoliuko sučiaumoti sumuštinio spitrijant į ežerą kalnų rėmuose. Nors nauji veidai rodosi be atvangos, žmonių, regis, netirštėja; dalis patraukia aplink ežerą, ko gero, link tolimesniojo, kiti nusėda užkasti vietinėj užieigoj.

Panorus eiti atgal, iš už kalno iššoka debesys. Kelios minutės ir lašai sugena visus užieigon – prisipildom kaip autobusus per piką. Už langų palengva dingsta kalno vaizdas, nublanksta ir ežeras, už kurio, dar paregiu, į žemę įsiraito vienas ryškiausių matytų žaibų, galiausiai, tartum apsiblausus fotochrominiams akiniais, už stiklo tesimato pilkuma bei retkarčiais žaibo blyksniai. Griaudėja, oras viduje vis tvankesnis. Net lietuvi praėjus užtruks dešimt minučių, kol iš čia išsibrausim.

Gausias žemyn einančiųjų gretas vis dar lydi griausmai (bei į viršų skubantys pareigūnai ir greitoji), bet vėl išlenda saulė. Po liūtis vandens iš anojo šaltinio latakų nebedrįstame pildytis. Eilėje prie tualetų šnekteliu su marijampolietiška (o gal tauragiškių šnektu – seniai negirdėjau marijampolietiškių) kalbančia jauna moterim: ši išlaukė audrą prie pat durų, matė, kad krito net kruša. Likus pusvalandžiui eiti, dangus vėl apsiblausia, pavienius lašus keičia liūtis, slepiamės po artimiausiu medžiu; kiti to nedaro, eina kaip niekur nieko, daugelis su lietpalčiais, tačiau ne visi; kai kurie vyrai tiesiog likę pusnuogiai. Medis ilgai negelbsti, permirkstam ir lietuvi kiek susilpnėjęs judam toliau ir raukomės – vos už minutės dviejų būta padorios stoginės, kur būtume likę sausi.

Autobusus paima akimirksniu, ir paskutines jėgas panaudojame pažinčiai su Zakopane. Čia – kasdienio šurmulo popietinė atmaina: užsėsti pienbariai ir kitos maitinimo įstaigos nesutalpina visų, gatvės pilnos lėtai slankiojančiųjų, lyg per didįjį išpardavimą prekybcentryje (daugiausia lenkai; visgi į akis krenta nemaži būriai arabų mažiau atvira apranga, kartais – atidengtom vien akim, o ausys kartkartėmis gauda lietuvių kalbą). Sakytum, atsidūrei prie jūros ir nors ji toli, net sūrumą gali pajusti, jei paragausi itin sūraus vietinio avių pieno sūrio *oscypek*, dekoruoto ir panašaus į pailgą verpstuką, iš palapinėlės, kurių čia pilna kartu su suvenyrų stendeliais, apkabinėtais plunksnuotom kalniečių skrybėlėm, – pradžioj norisi stabtelėti, netrunkus pradeda šiek tiek erzinti kartojimasis (kita vertus, įdomiau, kai vieta išsaugo charakterį, net jei jis apauga kičo kiaukutais, nei kai jį nustelbia beveidžiai globalūs rūbų ir restoranų logotipai; pirmąsyk tą užčiuopiau Naujajame Orleane, pabrėžiančiame savitumą labiau nei kiti iki tol aplankyti JAV miestai). Čia dominuojantiems Zakopanės stiliaus išpuoštiems mediniams namams pradžią davė lietuvių kilmės (bet unijinės mąstysenos) Stanisławas Witkiewiczius, tačiau jie man vėl primena Julijų Švarcbartą: „Jis buvo jau lagerio dailidžių kapas. Pats jis buvo geras, stačiai puikus meistris menininkas. Garsėjo savo drožinėjimo menu. Dirbo labai dailias dėžutes, ažuolinius, meniškai drožinėtus ir skaptuotus baldus, ypač – stalus ir spintas.“

Zakopanėje, kaip ir kitur Lenkijoje, sunku atrasti vandens papildymo stotelių gatvėje, tačiau prekybos centrų daug. Apsiperkame, grįžtame, ilsimės. Kitą dieną nuolat lyja, tad toli nuo miestelio nesitraukiame, lankome dar nežengtą

ROSANA LUKAUSKAITĖ

Poezija vietiniams putpelių augintojams

nebučiuok manęs – man skauda gerklę!

„Gelomyrtol forte“, ACC, „Herbion“ sirupas, vaikiška bronchų arbata

kūnas kompaktiškas, krūtinės lašta maža žandai virtę snapu, kaklo slanksteliai pailgėję, be šonkaulių sparnai ilgi, uodega trumpa tą vaiką reikėtų nuvesti pas paleontologą arba aviacijos istorijos entuziastus pterodaktilis žaidimų aikštelėje paniškai bijantis savimi pritrėkšti pasaulį

keturios žiemos šiemet

o grasinimai susprogdinti tapo kasdienybe

bet vis dar svarbu nepamiršti įsimylėti tų paukščių pavasarį žmogus, tapęs ornitologu, mano broliui vaikystėje suplėšė švarką

o dabar bando rašyti knygą spausdinimo mašinėle be popieriaus *padek šitą papūgą ir ji bus feniksas*

sveikas, ką tu, meiliuk? – rašo dvasininkas

kas veisiasi danguje?

stiuardėsės įsiurbtos į tuštumą

į mėlynos tylos vilionę

jos – vienintelės, kurių klausosi vėjas

tu esi ugnis, vilkinti juodai

užsimerkęs atrodai toks vokiškas

kad net noriu tave parodyti savo mirusiam tėčiui

bet jis tylus, šoka su žvaigždėmis

ne kiekvienas drakonas gali ištarti tavo vardą

jau pažįstu kiaurai šią šmėklą

aš ne teletabis ir ne telepatas, – tvirtina ji

ne viskas, ką tu perki, yra narkotikai

ne kiekvienas sapnas verčia atsibusti šaukiant

pasidalinsime mano nežinojimu per pusę

širdyje, kurios nėra, – tik širdies piktogramoje

tykosiu tavęs kaip kengūra prie amžinosios upės

kartais, kai užsimerkiu, tu nebe taip gražiai atrodai

kartais, kai užsimerkiu, tavęs pasidaro per daug

per daug, kad sutilptum į mano odą

ką valgei tada? ką gėrei?

ar lašinai ant skruosto skorpiono nuodų lašus?

ryte naudodavai deimantų dulkių inhaliatorių?

koks buvo tavo mankštos režimas?

ar įsileisdavai naktį pro atvirą langą

leisdavai sau įkvėpti jos šaltą, primirštą kvapą?

pasek mane, tada aš tave paseksiu

ir užpulsiu naktį

mes – žaizdoti meilės vagys

Lachmatas ir Pupilėsis

šiandakt esame grobis

pernelyg nuvargę slėptis

Vašingtono aikštėje skaitau „Vasarą pragare“

ėjo rugpjūčio 39 d. ir vasara, atrodė, niekad nesibaigs

ar nori išgirsti pirmą sakinį iš pavogtosios knygos?

Vašingtono aikštėje skaitau „Vasarą pragare“

skaitau, bet nejaučiu

nejausti yra skausmingiausia

tą rytą pasivėriau – rodė 96

paskui 87, tada 75

galiausiai nieko nebesvėriau

pradėjau levituoti

išskridau į dasaus

iš ten ir ateisiu gyvųjų ir mirusiųjų sverti

užsispyriau rinktis užmarštį

nuolat atnaujinamus užsimiršimo ekranus

pusė „Ibimax“ tabletės man, kitą atiduosiu šešėliui

mano pusbrolių namai atrodo kaip milijonierių

kairėje gyvena tas, kuris man įkando

o dešinėje tas, kuris žiūrėdavo „Bafi, vampyrų žudikę“

jie turi tvenkinį, kurį dalinasi per pusę

mano šešėlis paklydo

mačiau jį iš tolo – kitame krante

be jokio svorio, be jokio ilgesio

miego Paryžiaus demonas apsiklojo galvą

kaskart pabudus randu kitą veidą

darbe man uždraudė rašyti eilėraščius

pradėjau rimuoti elektroninius laiškus

pasirašinėti mirusiais poetais

ir dabar poezija, kurią rašau

yra perkrauta svetimu ritmu

oras atvėsta

Vašingtono aikštė susitraukia

svarstau, kaip sekasi mano kitiems avатарams

žinau, kad bent vienas iš jų žino mano vardą

esu jo „Nintendo Game Boy“ atrakinimo slaptažodis

jo instagramo biografijoje turėtų būti parašyta

mėgstu daužyti bernus Ispanijoje

skaitau „Vasarą pragare“ ir verkiu ne dėl mirties baimės

o dėl baimės mirti niekada negyvenus

bet šis pasaulis yra neatskiriama dalis manęs

o aš esu neatskiriama nuo jo

vėl pradėdu skaityti, skaitau iš pradžių

holografiniu viršeliu siunčiu šviesos signalus

-- -- --

ir „Wolt“ kurjeris įsižeidęs nususuka

Taip nerašė nė vienas romėnas

150 gidų keliauja į Liepkalnio vandens saugyklą

visada mieliausiai renkuosi pagrindį

iškeliu vėliavą atbulai

ar tikrai nori, kad tavo „Bolt“ vairuotojas skaitytų „Odiseją“?

galbūt jis cituotų „Bhagavadgytą“

kaalo asmi loka kshaya kritpraviddho

koala, aš jau kuris laikas pardavinėju kriptovaliutą

bet tai yra tik veiksmas, o ne tikroji mano kelionė

norėčiau atidaryti dureles, iššokti, pabėgti

tas jausmas ir yra mano namai

tu nori, kad tavo vienišas gyvenimas pasidaugintų?

kad galėtum matyti save iš skirtingų perspektyvų

suvokti savo prigimtį?

viskas, ką darau, tai svajoju grįžti namo

ir pasikeisti VPN

(šiuolaikiniai žmonės nežino du pornografinius puslapius)

bet tavo veidas visada lieka tarp ekrano ir dangaus

jis užstoja miestą, kuris egzistuoja tik vairuotojo pusėje

Vatikane patyriau religinį sukrėtimą

pajaučiau ryšį su antikinėmis skulptūromis

mano dvasia prisiglaudė prie jų marmurinių veidų

jų šalto grimso, jų kaukoziejų, kauloziejų, kontempliūzų

mirus siela pereina saulę – jie tikėję – taip apsivaloma nuo

atminties

tik kai kurie atsitrenkia ir grįžta atgal

kaip dažnai mąstai apie Romano Rojaus imperiją?

Gyvenimo blizgutis

myliu visus žmones, norėčiau atsiduoti pasauliui

tiesioginiame eteryje netyčia pacitavau „Samo sūnaus“ žudiką

ar galime pažadinti mūsų viduje esančius monstrus

ir vis tiek tikėtis, kad jie bus malonūs?

tenorėjau būti labiau žmogumi ir mažiau keturračiu

toks švelnus, toks nelaimingas, toks neįmanomas noras

kentėjimas atneša tik dar daugiau kentėjimo

neatsinešk šitų minčių į ješivą

jos yra per sunkios nešti, per sunkios suprasti

bet jei jas perleisiu tau, ar tu jas laikysi

medinėse dėžutėse po savo lova

kai kitą kartą tave sutiksiu, noriu, kad mintinai pacituotum

„Beovulfą“

norėčiau, kad suprastum: herojai yra tik išgalvoti žmonės

keturi vaikai – per daug, truputį per daug pirotechnikos

bet koks gyvenimas be šventės, be žaidimo, be triukšmo?

namų užuomina sprogsta šviesių fejerverkų pynėje

ne mano kadencija, ne mano Zodiako ženklas

už klouną esu geresnė tik aštuoniais mėnesiais

bet vis dar noriu padaryti gerą įspūdį

tegu būna skaidytojams šiek tiek daugiau darbo

ant mėnulio paviršiaus išlikčiau tobulu artefaktu

ten dar neišrastas pomirtinis pasaulis

tikras gyvenimas, kurio niekam nereikia

duok man išgalvotą gyvenimą

fantazmus, fantomus, fanatikus

„Smecta“, „No-spa“, „Imodium“, anglies tablečių

bet mano siela yra neprinokusi

ji visada siekia aukštesnio dangaus

skęstu čia, bet svajoju apie tolimiausius krantus

gyvenimo blizgutis – tai tik tamsos atšvaitas

kokios kitų metų gairės? kieno antspaudėlius rinksime?

ar peliukas degu bus metų žmogus?

Otra vida eternidad – griozdiškas, bildantis, braškantis daiktas

vis dėlto lengvai sutalpinamas į 5 dalių kelioninių

lagaminų komplektą

kuo anapusinė tamsa skiriasi nuo esančios šiapus?

(perskaičiau tai „Žmonėse“!)

šie realūs žmonės niekam neįdomūs

jie užima eterį, kuris turėtų priklausyti hematogeno vampyrams

palaiyksiu Giljotiną, o ne Dovydą

(juoda spalva užvaldžiusi ir dešinįjį smegenų pusrutulį)

iš kur tai?

net šita pabaisa iš Laukžemės tvenkinio nežino

Šitas daiktas jau žino apie mane daugiau nei mano artimieji

mokslininkai užfiksavo mirusių žmonių judesius karste

žinau, kas mūsų visų laukia

gimėm, kad numirtumėm

eini, dirbi, statai, augini vaikus ir palieki viską, žiauru

žiauru

žiauru

aplankai trijų sakurų parką ir miršti

žiauru

žiauru

žiauru

visa Amerika atsisuka laikrodžius

all we wanna do is die by the beach

mirsi prie jūros, vaikelai, sudie

mergaitės iš Rytų Europos turi liūdnas akis

tau kiekvienas vakarietis tai pasakys

Schiaparelli įkapės

jaunajai, kuri norėjo tik makaronų, daug marmuro

ir specialaus svečio – memų katino, kuris sako „huh?!“

– iš tikrųjų norėjau tik nišos kolumbariume

„Jeffree Star Cosmetics“ lūpų balzamo pavadinimu „Widow“

ir truputį daugiau *laiky*, todėl dvi savaites nieko nevalgiau

o kur galima numirti antrą kartą?

man taip atsibodo gyventi po žeme

jaučiuosi *nabagu nabašniku*, skęstančiu savo sultyse

jaunikis bando šaldiklyje sutalpinti

neprapjautą šventinį tortą

ne viską galima sukapti liūdesio akivaizdoje

rožinės fotelių karalystės, dekoruotos ironijos vainikais

kur sėdi tylūs svajotojai, paslėpti nuo pasaulio akių

dar dvi savaites rankios a. a. plaukus, užrašų knygutes

ir prakąstas „Lexotanil“ puseles

atsimenu, kai pirmą kartą pamačiau gyvą mumiją

tris tūkstančius metų trunkančios šermenys be furšeto

ko nemačiau, tą išgalvosiu

mumija nevairuoja, neišsiima dantų prieš miegą

sėdi mamųčių forumuose, muminukai ją traumuoja

Hadijos karalystėje aš mačiau pranašystę

(ir taip – tyčia nesirinkau Hado)

du rytai, bet tik vienas tikras

aš amfibija ir tu

saulė dega kaip lemūrų saulė

ir tai ir yra tikrasis meilės prisipažinimas

parazitinė Žemės išpažintis gyviesiems

šiam sapne mes ne vieninteliai *Nutellaėdžiai*

ši vasara ne tik beribė, bet ir beteisė

gerosios laiko upės neigikė

aš pamiršau, kas buvo pirmoji meilės dovana

ar vėjas, ar plaukai

Ar žinojai, kad Simonas Daukantas – mano tolimas giminaitis (ne kraujo)?

mano mylimasis nusisamdo žigolą (kaži, už kiek nusiderėjo)

jų šaltos akys susitinka, šiek tiek melo dėl vienvėsių

jų šviesos – nykūs akcentai prieš viską praryjančią naktį

kambarys kvapą gniaužia, toks mažas, toks didelis

bando sulaukyti svetimas paslaptis

ten skęsta lovos, sušlapusios nuo ašarų

(mergaitės net nenutuokia

kas dedasi berniukų kambariuose)

jie – dvi nesusijusios atmintys

bando susilieti į vieną momentą

dvi skausmo grandinės

nepajėgiančios surasti viena kitos užsegimų

jie pasidaugins patys iš savęs kaip ilgakojai vorai

įklimpau epoksidinėse grindyse ir bijau pasikeisti

jos:

– atsparios trinčiai

– neišskiria dulkių

– turi plačią spalvinę gamą

– geros estetinės išvaizdos

– universalus panaudojimo

– lengvai prižiūrimos

ir mes gulėsime vienas šalia kito ant jų

kaip dvejos etnografinės kapinaitės

kurių vėlės niekada nesusitinka

man nepatinka, kai jie tave palieka vieną

I wish I was your man

MÓNICA VELÁSQUEZ GUZMÁN

Mónica Velásquez Guzmán (g. 1972) – Bolivijos poetė, literatūros dėstytoja, kritikė. Kūryba įvertinta ne vienu Bolivijoje prestižiniu apdovanojimu. Poetė gyvena ir dirba La Pasa.

Iš rinkinio „Trys vardai vienai vietai“
(*Tres nombres para un lugar*, 1995)

1.

Čia
sunkiame tuštumos ore
žemės dugne tavo kūnas
šis svaigulys – senos apeigos
žingsniai skuba į tave
į tavo kapą

šonkaulis
po skalda suranda porą
tvyrant neaiškiam kvapui
kūno skysčiai
susilieja, atpažįsta
ima plakti...

2.

Masinėse kapavietėse
apleistos, ištrintos,
neapykanta mylėtos
tas kurias užkasei savyje
savo paties kapinėse
ima dainuoti
galbūt pirštai ranką paliečia
ją sava pripažįsta
galbūt susikuria kalba
galbūt susijungia kūnas ir dvasia
galbūt
sako...

Iš rinkinio „Dvikraštės sienos“
(*Fronteras de doble filo*, 1998)

●

Tavo dvynys yra dievuose kurių nematei
meilėje kurią palikai pamirštą
galimybėse
kitose gyvybės formose
viskame ką nutyli
dvynys tavo vaikystėje dainuoti pradėjo
tave jis saugo iš vaikų vienišiasią
seka tavo žingsniais
ir kasdien tavo šešėlio trupinius surenka
tavo pokyčius pažįsta
jis nepanašus į tave nors veidas tas pats
dvynys yra tas kurį myli
kurį mylėti galėjai
kuriam leidai būti
dvynys tyliai miega tavo skelete nesakydamas
nė žodžio
jo vardu pavadinsi sūnų
nežinodamas kad jį kvieti
kad ir tu seki jo žingsniais
ir nėra jokių prieštarų
tarp dvikraščių sielų

Iš rinkinio „Medėjos dukra“
(*Hija de Medea*, 2008)

1.

Ji – o ne motina – mums tai padarė.
Ji – o ne motina – prie gerklų mums ašmenis spaudė.
Ji užėmė dosniųjų giltinių vietą.

Ne ji, o motina savo vaikų raudėjo,
jautė, kaip lėtai ją pilvas dusino,
be šnabždesių, be žodžių.

6.

Su šia keista neapykanta
(nepelnyta, kaip jokia neapykanta, jokia meilė)
išeisiu į gatves, kuriose manęs nemylėjai,
paliksiu ją kūno vietose, kuriose tavęs ilgiuosi.

Su šia veržlia neapykanta
surinksiu kitų laivų nuolaužas iš jūros,
sudeginsiu kiekvieną ašarą, kuria liejas tikėjimas.
Aikštėse, stalčiuose ir dūlančios sofos kampe
jauniems vaikinams dalinsiu eiles.

Šioje neapykantoje tris kartus nusiplausiu veidą,
kol atsisakysiu šventumo, gėrio, tobulybės,
tuštumoje apkabinsiu tėvus
ir laidotuves baigsiu krisdama
į gilią duobę, kurią iškasė nebūtis.

30.

Toli nuo dejonų žiaurumo ir šviesos
nuvesk mane ten, kur gimsta vaikai,
kur nėra žaizdų, akmenų ir pasmerktųjų mirti,
kur apčiuopiama netobula tobulybė,
kur turi motiną ir apsiaustą
Medėjos dukra.

31.

Aš, tavo mirusi duktė,
grįžtu iš mirties mylėti bejėgiškumą,
išmokyti tave paleisti, išmokyti prarasti...
atleisti tau,
susiuoti tai, kas buvai,
ir kartu sugrąžinti šešėlį
Saulei.

Pradingę pietūs

10.

Šiame sapne yra tik triukšmas.
Laiptais užbėgantys batai.
Duryš, duryš,
ranka, kuri spaudžia kitą, skaudina,
stalčiai, popieriai, lėkštės, jų duženos
ant grindų, prie sienos, prie kito kūno.
Dejonės, dejonės, dejonės,
kaulas, skausmas, dužena.
Jie sunkiai kvėpuoja, trankos į sieną, trankos raktai,
jie šnabžda padaršimus,
bet kūnai krenta vienas po kito,
vienas po kito,
todėl nevalia pramerkti akių.

Vertė Kristina Tamulevičiūtė

SARA TEASDALE

Sara Teasdale (1884–1933) – amerikiečių poetė, kurios atviraširdiška lyrika pasižymėjo klasikiniu paprastumu ir ramiu intensyvumu.

Manęs neguos

Tyki balandžio sutema,
Žiedai miškuos, laukuos;
Visus paguos tuoj ramuma, –
Manęs neguos.

Jo širdyje – mana rimtis,
Bet jis nesiaukos,
Visus guos meilės ši naktis, –
Manęs neguos.

Švelnūs lietūs palis

Švelnūs lietūs palis, ir vėl žemė kvėpės,
Ir vėl sukti ratus naujos kregždės pradės;

Ir vėl kūdrose varlės nerims naktimis,
Ir vėl žydinčios slyvos šlamės tyломis;

Raudongurklė liepsnelė ieškos sau poros
Ir giesmelę vėl suoks ant vielinės tvoros.

Ir kai griaudinčio karo nutils dundesys,
Niekas nė neatmins, kad jis buvo išvis.

Jei nuo žemės paviršiaus išnyks žmonija,
Medžiai, paukščiai ir žvėrys pamirš greitai ją.

Ir pavasaris, žengiąs su ryto aušra,
Nežinos, kad jau žemėje mūsų nėra...

Man bus vis vien

Kai būsiu mirus ir šviesus balandis
Lies ašaras srovėn,
Nors ir prislėgtas virš manęs gedėsi,
Man bus vis vien.

Kaip ramūs medžiai Lietuje ilsėsiuos
Ramiai po granitu
Ir būsiu dar tylesnė ir šaltesnė
Nei dabar tu.

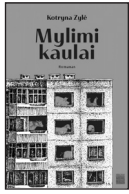
Vertė Lanis Breilis

Salvijos Vaičikonytės piešinys

Senienos ir naujienos (6)

Kotryna Zylė. Mylimi kaulai. Romanas.
V.: Aukso žuvis, 2024. 191 p.

Knyga, kurioje tikrai esama literatūros – siužeto ir detalių išmonė, dabartybės ir archaikos sampyna, nebanali kalba. Įdomu, kad pagonybė derinama su krikščionybė: šventasis Lukas padaugina kuklų užkandį, trupinių prirenkama pilna dėžutė, ir tai negali nepriminti stebuklo iš Evangelijos. „O dievai!“ – sako ne vienas veikėjas, ir tie dievai iš dalies matomi – sunkaus gimdymo metu sušmėžuoja Giltinės figūra, liftu, kuriame pabarstyta apynių, atvažiuoja deivė Laima.

Hannah Arendt. Eichmannas Jeruzalėje: ataskaita apie blogio banalumą. Iš anglų k. vertė Vilius Bartninkas, įvadinį straipsnį parašė Simas Čelutka.
V.: Aidai, 2015. 408 p.

Hannah Arendt, kuriai šiaip jau nebuvo būdingas nei nacionalizmas, nei sionizmas, sakydavo: „Jeigu tave puola kaip žydą, tai turi atsakyti kaip žydas.“ Manau, tas pats galioja visoms kitoms pažeidžiamoms grupėms, pvz., LGBT. Arendt nagrinėja vieno svarbiausių nacių nusikaltėlių Adolfo Eichmanno asmenybę, konstatuodama sveiką protą, normatyvumą ir piktavališkumą. Taip pat ji pabrėžia, kad ne Žmogus, o žmonės gyvena šiame pasaulyje.

Søren Kierkegaard. Baimė ir drebėjimas.
Iš danų k. vertė Jolita ex-Adomėnienė, įvadą ir paaiškinimus parašė, bibliografiją ir rodykles sudarė Viktoras Bachmetjevas. V.: Hubris, 2024. 211 p.

Dar vaikystėje esu svarsčiusi, kaip jautėsi Abraomas, susiruošęs paaukoti Dievui savo brangiausią sūnų. Manau, tai universalus vaizdinys – visi esame apie tai pamastę. Kierkegaard'as rašo ir poetiškai, ir su egzistencialisto gelme. „Nes tas, kuris mylėjo save, tapo didis savo atsidavimu, tačiau tas, kuris mylėjo Dievą, tapo visų didžiausias“ (p. 48). Skaitydama liūdėjau, nes mano tikėjimas pagal visus kriterijus visgi mažesnis už garstyčios grūdėlį. Ir pavydėjau jo vienuolėms.

Frances Hardinge. Gegutės daina. Romanas. Iš anglų k. vertė Viktorija Uzėlaitė. V.: Nieko rimto, 2021. 408 p.

Knyga 2015 m. buvo nominuota Carnegie medaliui. Iš visų skaitytų knygų paaugliams ji išsiskiria siaubo stilistika – nors nevyksta nieko labai šurpau, veiksmai konstruojami per baimę keliančius paranormalius įvykius. Nors gal tinkamesnis terminas būtų „magiškas realizmas vaikams“. Tai labiausiai ir patraukia – fantazija, kad realybėje gali veikti piktavališka demonų išmonė.

David Walliams. Močiutė plėšikė. Iš anglų k. vertė Inga Tuliševskaitė. V.: Tyto alba, 2015. 238 p.

Autorius – įžymus komikas: tai padeda jam surasti juokingų knygų vaikams konstravimo principą. Lietuviškosios Mariaus Marcinkevičiaus „superbobutės“ irgi turi panašių požymių. Komikai mums dažnai atrodo „nejautrūs“ (šiuo atveju senatvei ir visiems su ja susijusiems stereotipams), bet paradoksaliu būdu jie ir jautrūs; ir labai patinka vaikams – humoru išlaiko jų dėmesį.

David Walliams. Berniukas milijardierius. Iš anglų k. vertė Tomas Einoris. V.: Tyto alba, 2024. 209 p.

Skaitydama mažiau apie Elono Musko keistenybes – berniuko tėvas atrodė labai į jį panašus. Pagrindinis veikėjas, milijardieriaus sūnus, turi viską, ko tik trokšta širdis, – daiktus, technologijas, gyvūnus, tarnus. Neturi draugų (o kaipgi kitaip). Nors klišių daug – milijardierius išmyli devyniolikmetę, pamatęs jos apsinuoginusios nuotrauką žurnale, – knyga veikia pedagogiškai. Vaikai geba suprasti, kaip tai koreliuoja su pinigais.

Rimantas Kmita, Povilas Vincentas Jankūnas. Keliuonė: įmink Šiaulius. Komiksas. V.: Aukso žuvis, 2023. 171 p.

Kaip ir ankstesnėse Rimanto Kmitos knygose, išmaniai panaudota tarmė ir slengas. Škart knygos sąranga paprastesnė – tai komikso veikėjų paauglių dialogai. Panašiai kaip ir „Remygoje“, kuriama Šiaulių miesto mitologija – per simbolius, istorinius var-

dus, industrijos ženklus. Gražus epizodas, kai Stanislava Venclauskienė išgelbsti žydų mergaitę. Ir gana sudėtingos užduotys.

Siddhartha Mukherjee. Visų ligų karalius: vėžio biografija. Iš anglų k. vertė Birutė Tumienė ir Jaroslav Tumas. V.: Versus aureus, 2012. 687 p.

Onkologinė liga lyginama su Aleksandro Solženicyno „Gulago archipelagu“; visi gydymo etapai, kuriuos patiria ligonis, išgirdęs diagnozę, yra kaip gulagas, o ligoninės palata – kaip kalėjimas. Beletrizuotai pasakojama ilga gydymo paieškų istorija, ir tenka suvokti, kiek daug pastangų įdėjo medikai ir chemikai (kai kurie už tai mokėjo sveikata ir gyvybe), kad pasiektų šiandieninį efektyvumą. Beje, chemoterapijos idėja kilo iš Antrojo pasaulinio karo pramonės, panaudojus azoto garstyčių dujas.

Kazuo Ishiguro. Neleisk man išeiti. Romanas.
Iš anglų k. vertė Jovita Liutkutė. V.: „Baltų lankų“ leidyba, 2017. 360 p.

Vėl vaizduojama internatinė mokykla – būtų gera tema akademiniam darbui, kodėl tiek daug rašytojų, net nepatyrusių to vaikystėje, renkami vaizduoti nuožmą vaikų bendruomenę. Visgi čia distopija – vaizduojami žmonės-klonai, pasmerkti būtent organų donorystei. Santykių trikampis sentimentalokas, bent jau man. Bet patiko metafizinė metafora: mūsų kūrybėlė neturi jokios „išliekamosios“ vertės, bet ji reikalinga mums patiems, kad atspindėtume savo dvasią.

Claire Keegan. Tokie smulkūs dalykai.
Iš anglų k. vertė Violeta Tauragienė. V.: „Baltų lankų“ leidyba, 2021. 102 p.

Knyga, kurią labai tiktų dovanoti Kalėdoms, – vietoj Dickenso „Kalėdų giesmės“; Dickensas ir šiame romane ne šiaip sau. Vientisa, perskaitoma per vakarą, bet paskui apie ją galvoji. Detalės tikslios, gerai parinktos, užuominos neatsitiktinės („Jūs turit penkias ar šešias mergaites?“). Airijos „Magdaliečių skalbyklose“ galėjo būti įkalinta trisdešimt tūkstančių merginų, daugelis jų prarado kūdikius – šie mirė arba buvo įvaikinti.

– GIEDRĖ KAZLAUSKAITĖ –

TEKSTAI NE TEKSTAI

SURASK SAVO LITERATŪROS DĖSTYTOJĄ!

STEFAN GRABIŃSKI
Salamandra

Stefanas Grabiński (1887–1936) – lenkų siaubo istorijų kūrėjas, fantastas, gimęs Kamionka Strumilovoje (dabar – Bugo Kamjanka), Lvivo srityje. Lvivo universiteto auklėtinis, dirbo mokytoju vietinėse gimnazijose, tačiau savo ateitį siejo su rašymu. Ryškiausi Grabiński kūrybos leitmotyvai: tapatybės problema, iškreiptos ar paralelinės tikrovės egzistavimas, pomirtinis gyvenimas, susižavėjimas mokslu ir paramokslo pasiekimais, antgamtinės beprotybės priežastys, fatališkas moterų demoniškumas. Be apsakymų rinkinių, išleido ir keturis romanus. Debiutiniame romane „Salamandra“ (1924), – čia spausdinami pradiniai jo skyriai, – pasakojama pagrindinio veikėjo Jurgio, atsitiktinai (o gal ir ne?) pakliuvusio į dviejų jėgų – juodosios ir baltosios magijos – sąveikos lauką, istorija.

Vertėja

Žmonės ant Šv. Florijono tilto

Jau kurį laiką mano gyvenimą veikia paslaptingos jėgos ir vis įkyriai pastoja man kelią; užčiuopiau pėdsakus reiškinių, iš pažiūros nekaltų, užmaskuoto pilka kasdienybės skraiste, bet įtartinai pasikartojančio. Nes atsitiktinumu laikyčiau ypatingą aplinkybių sutapimą, pasikartojantį kartą, du ar tris per tam tikrą laiką, tačiau jeigu kas nors panašaus krenta man į akis beveik kasdien ir persekioja jau keletą savaičių, nori nenori kyla įtarimas, ar nesama kokių slap-tų kėslų. Nejaugi stoviu ant gyvenimo pokyčių slenksčio? Ar po metų metus trukusios pilkumos ir tykios kasdienybės mano likimo knygoje bus atverstas pirmas paslapčių kupinas puslapis?

Kodėl man turėtų rūpėti *tas žmogus*? Dėl kokios priežasties jau visą mėnesį jį nuolatos sutinku įvairiausiose miesto vietose? Kas man darbo tas liesas, aukštas žmogus su kupe-ta žilų plaukų, apspurusiu apsiaustu?..

Niekuomet nepasimaišo po kojų staiga; visada iš anksto „apsireiškia“. Kelias minutes prieš susitinkant visuomet *pasirodo* man kaip kažkas kitas. Panašumas kartais būna toks stulbinantis, jog galėčiau prisiekti neapsipažinęs; tik paskutinę akimirką, kai jau prasilenkiu su nepažįstamu praeiviu, susivokiu, kad tai – kas nors kitas. Po kelių minučių sutinku jį iš tikrųjų.

Ar jis taip elgiasi tyčia? Abejoju. Priešingai – atrodo, lig šiol manęs nepastebėjo: niekuomet į mane nežiūri – jo švelnios, pilkai melsvos akys visuomet nukreiptos kažkur į toli... Keistas žmogus. Ar jį prie manęs traukia paslaptinga jėga? O gal jis apskritai apie visa tai nieko nežino, tiktai aš, būtent aš, seku jį tartum šešėlis? Ar tas „apsireiškimasis“ kyla iš mano sąmonės, kuri, pajutusi artėjantį susitikimą, išvelgia jo bruožus kitų veiduose; o gal jis taip pat išpėja apie savo greitą pasirodymą, akimirka uždėdamas savo kaukę vienam iš praeivių?.. Mįslė, kurios neįmanoma įminti...

Porą sykių, sutikęs jį kažkur nuošaliame skersgatvyje, jau norėjau užkalbinti ir tiesiog paklausti, kodėl mane persekioja, bet paskutinę akimirką mane sulaukė drovumas; nepajėgiau pasielgti, kaip bebūtų, taip akiplėšiškai. Juk jis galėjo *man* užduoti lygiai tą patį klausimą...

Šiandien eidamas per Šv. Florijono tiltą vėl išvydau *ta trijulę*. Jeigu neklystu, man taip nutinka jau penktąsyk šį mėnesį. Ypatingas sutapimas! Išskirtinio grožio moteris, rudaplaukė, stovi prie dešiniojo tilto krašto, pačioje pradžioje, ir maunasi perlo atspalvio pirštine. Už keliolikos žingsnių, maždaug per tilsu vidurį, persisvėręs per geležinius turėklus, tarsi tyrinėdamas apačioje putojančios Drutės srovę, kažkoks žmogus žvejo palaidiniu, nusmailinta rusva barzdele, man einant pro šalį, nukreipia žvilgsnį nuo upės ir įsistebeilija į nepažįstamąją; tai žvilgsnis, kupinas ir neapykantos, ir beribio susižavėjimo. Ji akivaizdžiai to nepaiso...

O ten ir vėl, besileidžiant nuo tilto, atsirėmęs į šv. Florijono figūrą, užsisvajojusį žvilgsnį po debesis gano mano žilaplaukis nepažįstamasis, kurį dabar taip dažnai sutinku.

Koks keistas atsitiktinumas suveda tuos tris krūvon jau penktą sykį, visuomet toje pačioje vietoje ir tomis pat pozomis?! Išties jie atrodo tarsi aktoriai, nežinia kodėl vis repetuojantys tą pačią sceną. Ar dar kas nors, be manęs, juos regi ant tilto? Ar galėtų visa tai būti tik uvertūra įvykių, kurie dar nutiks ateityje – įvykių, nutiksiančių daug vėliau, projekcija? Tikra tik tai, kad tie žmonės nieko nenujaučia ir manęs nepažįsta. Tad luktelkim, luktelkim...

Vakar vakare ir vėl lankiausi Stšeleckio parke ant kalno; vienintelėje mėgstamoje savo pasivaikščiavimo vietoje; galbūt todėl, kad beveik niekas čia neužsuka. Parkas labai apleistas ir pusiau sulaukėjęs. Perėjau išilgai liepų alėją ir stabtelėjau ties pietiniu skardžiu. Buvo šešta valanda, nuauksinta saulės laidos. Iš slėnio sklido prislopęs vakarinių miglų apgaubto miesto gausmas, skambėjo metaliniai varpų poteriai. Vienuolyno sode gretimais, už statinių tvoros nuvingiavo seserų karmeličių procesija. Pasirodė, kad sau-

lėlydžio tyloje girdėti jas šnabzdant „Angelo pasveikini-mą“. Juodi, grakštūs abitų kontūrai atsimušė žalumos fone, gęstančios saulės purpuriniai gaisai nudažė baltus kykus... Pasuko kažkur tarp medžių ir dingo man iš akių. Po valandėlės išgirdau choro giesmę ir vargonus.

Mišparai koplyčioje – pamaniau, nukeldamas kepurę.

Senojeje teniso aikštelėje buvo tuščia. Iš suskilinėjusio asfalto krūmojo žolės, perplėštas tinklelis apgailėtina dryksojo.

Atsisėdau ant suoliuko ir paskendau mintyse. Staiga mane pažadino lengvi žingsniai už nugaros. Atsisukau ir už poros pėdų pro vienuolyno sodo tvorą pamačiau saulėlydžio nušviestą liauną kaip kapinių stela vienuolę. Iš po sniego baltumo kyko virš manęs buvo palinkęs angeliškas jos veidas. Akimirka į mane įsmigo didelių, liūdnų akių žvilgsnis ir pasirodė, kad ji tuoj prabilis. Atsistojau ir nenorom pri-siartinau prie mus skiriančios tvoros. Moteris išsigandusi atšoko ir slopiai riktėlėje. Apimtas neapsakomos baimės ir nuostabos „pažinau“ savo sužadėtinę.

– Halška! – mečiau prie pinučių. – Halška! Ką tai reiškia?

Dailiosios vienuolės sode jau nebebuvo. Kaip pabaidytas paukštis nulėkė į vienuolyno eglių tankumyną, savo užuo-vėjoje saugantį šventąjį prieglobstį...

Tarsi botagu perlietas netikrumo, išskuodžiau iš parko ant kalvos ir, įsėdęs į pirmą pasitaikiusią puskarietę, liepiau tučiuojau mane vežti pas Grodzenskius. Garsiai tuksinčia širdim paklausiau tarno, ar panelė namuose. Pro duris išgirdau mielą jos balsą:

– Žinoma, manasis Jurgi, yra čia asmeniškai ir veltui laukia jau valandą, tu niekšeli! Kaip galima taip siaubingai vėluoti? Juk žadėjai čia būti šeštą, nenaudėli!

Pora meilių rankų apsiveja mano kaklą tarsi gebenės, o lūpas paliečia jos glamonė. Žvelgiu jai į akis laimingas, spaudžiu rankas, glaudžiu prie krūtinės dailią jos galvą.

– Halška, mano Halška!

Ji žiūri į mane smarkiai sunerimusi, šiek tiek nustebusi...

Vierušas

Pažinau jį šiandien daktaro S. paskaitoje. Mano žilaplaukis nepažįstamasis vadinasi Vierušas – Andžejus Vierušas. Susipažinome per diskusiją, kuri užsimezgė po viešos pas-kaitos. Jos tema – jaudinantys „reinkarnacijos ir karmos dėsnio“ klausimai – mus abu itin domino. Porą kartų pa-sisakiau, polemizuodamas su pranešėju. Vierušas man at-sakė, iš dalies palaikydamas jo pusę. Pasibaigus diskusijai, priėjo pirmas ir prisistatė. Tylus, sodrus jo balsas ir meili šypsena, žaidžianti lūpose, kai šneka, pakeri. Tas žmogus nuo pirmo žodžio žadina simpatiją ir pasitikėjimą. Kas ži-no, galbūt tapsime bičiuliais.

Pasikvietė mane į svečius dar tą patį vakarą „kuklios vakarienės“. Noriai sutikau ir buvau maloniai nustebintas, kai, užuot, kaip tikėjaisi, patekęs į kokią nušiuosią man-sardą, buvau palydėtas į dailią, vienaaukštę vilą nuošalaus sodo gilumoje, prie Parko gatvės.

Interjeras, vos užmetus akį, pribloškė gana griežtu pu-ritonizmu. Vierušas gyveno tik dviejuose kambariuose: miegamajame, įrengtame spartietiška, tik su būtiniausiais rakandais, ir kabinetu, erdvoje, dieną saulės ryškiai ap-šviestoje patalpoje su pora didelių gotikinių langų. Kiti du kambariai talpino įspūdingą biblioteką. Visos sienos, nuo viršaus ligi apačios, buvo užpildytos knygomis.

Naudodamasis šeimininko, minutėlei pasišalinusio duoti nurodymų dėl vakarienės, nebuvimo, peržiūrėjau keletą bi-bliotekos aukštų, spręsdamas apie turinį iš lentelių, prikaltų prie lentynų.

Žymią persvarą turėjo filosofiniai veikalai. Nustebau su-vokęs, kad Vierušas surinko beveik visų didžiųjų mąstytojų nuo senovės iki šių laikų darbus. Nė kiek ne menkesnė bu-vo psichologijos ir gamtos mokslų leidinių kolekcija: ne-trūko knygų, skirtų matematikos ir astronomijos tyrimams. Beveik visą antrojo kambario sieną užėmė „Slaptasis mo-kymas“, svarbiausi visų amžių ir tautų okultistų darbai.

Kaip tik skaičiau pavadinimą kažkokio indų filosofo kny-gos nugarėlėje ir išgirdau Andžejaus balsą:

– Dabar kviečiu vakarienės. Tam, – akimis apvedė ilgą bronziniu tymu įrištų tomų eilę, – turėsime pakankamai lai-ko ir vėliau.

Grįžome į darbo kambarį, kur radau ant stalo du garuo-jančius puodelius pieno, šviežios, kvėpiančios duonos ir sviestinę; šalia, meistriškai raižyto kristalo lėkštėje, raudo-navo rudeniniai obuoliai ir vynuogės.

– Prašau atleisti, kad trūksta mėsiskų užkandžių, esu ve-getaras, o svečių šįvakar nesitikėjau.

– Mėsos vakarienei nevalgau, – atsakiau, išlenkdamas puodelį pieno. – Ar tamstos vegetarizmas kyla iš pasaulė-žiūros nuostatų, ar tam turi įtakos tamstos organizmas?

Šyptelėjo.

– Kūnas privalo sekti paskui sielą, o organizmas formuo-tis pagal principus. Mintys kuria kūną ir jo fizinius polin-kius – ne atvirkščiai.

Ūmai įsivyravo tylą. Nors nė vienas iš mudviejų nesi-stengė jos nutraukti, nesijaučiau nė trupučio sutrikęs, kaip įprasta panašiose situacijose. To keisto žmogaus draugijo-je buvau laisvas, kaip namuose; jo kompanija visiškai ne-varžė, priešingai: Vierušas veikė itin raminaimai. Čia, tame tyliame, gražiame name, buvo galima megzti ir nutraukti pokalbį, kai norėjosi. Apskritai jutau, kad akimirkos per-traukė žodžių sraute – ne tiek poilsis, kiek minties brandinimas.

Po kiek laiko tarė, įdėmiai žvelgdamas man į akis:

– Be reikalo šįvakar oponavote pranešėjui; būčiau ir taip šiandien poną pirmas užkalbinęs.

Žvelgiau į jį suglumęs.

– Taigi, – aiškino su lengva šypsena lūpose, – juk norė-jote polemizuoti su manimi, o ne su juo. Matydamas, kad palaikau jo pusę, stengėtės, pamindamas savo įsitikinimus, prieštarauti jam, kad įtrauktumėte mane į diskusiją ir tuo būdu artimiau susipažintume.

Nenorom raustelėjau. Andžejus paslaptingu būdu atspėjo ketinimą, kurį pats diskusijos metu tik miglotai nutuokiau.

– Iš esmės taip, – pripažinau, linktelėdamas galva. – Tamsta atkreipė mano dėmesį į dalyką, kurio pats nebuvau aiškiai įsisąmoninęs. Perskaitėte mano mintis, – pridūriau po akimirkos su nerimo šešėliu balse.

– Kartais man pavyksta pagauti kai kuriuos žmogaus dvasios virpesius, – kukliai patvirtino.

Pakėliau akis ir įsmeigiau tiriantį žvilgsnį į jo veidą.

– Tokiu atveju turėtumėte mane jau seniai pažinoti? Susi-tinkame tarsi netyčia beveik kasdien jau mėnesį. Argi ponas nieko apie tai nežino?

– Tiesa. Pažįstu jus daug seniau, nei numanote; jūsų są-monė pakliuvo į mano dvasios gyvenimo akiratį jau prieš metus; jutau jos artėjimą daug dienų prieš tai, kai pirmąsyk susitikome.

– Ar taip gali būti? Neįtikėtina!

– Bet jūsų fizinį pavidalą pažinau tik šiandien, paskai-toje.

– Hm. Tas tiesa. Nė sykio prieš tai nekreipėte į mane dė-mesio.

– Veikiu *akių*, norėjote pasakyti, *fizinių* akių, jei tiks-liau.

– Įdomus dalykas. Jau ne kartą mąščiau apie tų neva atsi-tiktinių susitikimų tikslą ir neperprantu jo.

– Ateitis parodys. Esu vyresnis, labiau patyręs – galiu praversti gyvenime.

– Jūs teisus, – nuolankiai pripažinau. – Jaučiu, kad man daug, labai daug trūksta ir kad čia, pas poną, randu tai, ko stinga gyvenime. Kažkoks vidinis balsas šią akimirką kužda, kad jūsų dėka atsikratysiu to dvasinio bergždumo ir tuštumos jausmo, kuris kartais kankina mane vienišų ap-mąstymų valandą. Jūs man neatsakysite pagalbos, kai jos prireiks, tiesa?

Maloniai uždėjo ranką man ant peties ir tarė:

– Būkim draugai, Jurgi!

Sujaudintas pakilau ir paspaudžiau ištiestą man ranką.

– Dėkoju.

– Atsitiktinumas išvis neegzistuoja, – kalbėjo, sėsdamas į krėslą priešais didelį sieninį veidrodį. – Niekuomet iš anks-to negalima spręsti apie tam tikrų įvykių betiksliskumą. Kas žino, ar mūsų pažintis nėra svarbi mums abiem?

– Kuo galėčiau pasitarnauti ponui? – pasidomėjau nuste-bęs.

– Net ir tuo, kad leisite man jumis dvasiškai rūpintis.

Staiga nutilo, žvelgdamas į veidrodį priešais. Nukreipiau žvilgsnį į tą pusę ir nenorom aiktelėjau iš nuostabos... Iš veidrodžio rėmų išniro demoniškai gražios, rudaplaukės moters juoda žvilgančia suknia ir oranžiniu šaliu ant galvos pavidalas. Žvelgė provokuojamai, maudamasi perlo atspal-vio pirštinaite...

Pažinau ją. Tai buvo moteris nuo Šv. Florijono tilto. Atsi-grėžiau įsitikinęs, kad išvysiu ją sau už nugaros, gretimame kambaryje, tačiau nepamačiau nieko: už manęs juodavo tik tuščias, nakties sutemos užlietas bibliotekos durų sta-čiakampis... Vėl dirstelėjau į veidrodį. Dabar jos nesimatė; blizgus, dujinio žibinto šviesos persmelktas paviršius atmu-šė tik mano atvaizdą. Kreipiausi į Vierušą:

– Ar matėte?

– Mačiau.

– Ar ji čia gyvena, šiuose namuose?

– Kokia prielaida! Nepažįstu jos. Pirmąsyk gyvenime ją išvydau. Saugokitės tos moters!

Atlaidžiai šyptelėjau:

– Myliu kitą; turiu sužadėtinę.

– Nepaisant to, saugokitės jos! Tai negera moteris!

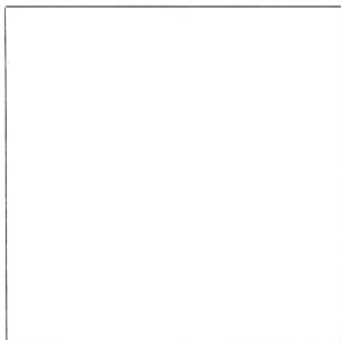
– Nėra visai svetima man. Sutikau ją jau porąsyk.

GEORGES PEREC

Erdvių rūšys

Prancūzų rašytojas eksperimentuotojas, formos novatorius Georges'as Perecas (1936–1982) knygoje „Erdvių rūšys“ (*Espèces d'espaces*, 1974) savitu būdu tiria erdves, nevenngdamas jų inventorizuoti. Su tekstu, jo struktūra ir netgi vizualiu dėstymu autorius žaidžia nuo pat pradžių. Knygos eiga diktuoja pirmuosiuose puslapiuose pateikiama vaikiška dainelė – judėjimas nuo mažiausio iki didžiausio, nuo popieriaus lapo prie lovos, kambario, buto, pastato, rajono iki visatos. Šitokių būdu galima stebėti laipsniškai kintantį santykį su skirtingomis erdvėmis ir per teksto žaismingumą apčiuopti jo gelmę.

Vertėja

1 pav. Jūrlapis (iš Lewiso Carrollio „Snarko medžioklės“)

pratarmė

Tuštuma nėra šios knygos tema, tiksliau būtų sakyti, kad tema yra tai, kas aplink arba viduje (cf. 1 pav.). Visgi iš pradžių nelabai kas nors išvis yra – niekas, kažkas neapčiuopiama, veik nematerialu: plytėjimas, išorė, tai, kas mums išoriška, kažkas, tarp ko judame, aplinka, erdvė šalia.

Erdvė. Ne tiek begalinės erdvės, kurių besitęsianti nebylystė galų gale sukelia kažką panašaus į baimę, ne jau beveik prisijaukintos tarpplanetinės, tarpžvaigždinės ar tarpgalaktinės erdvės, o kur kas artimesnės, bent jau iš principo, erdvės, pavyzdžiui, miestai arba užmiesčiai, metro koridoriai ar miesto parkas.

Gyvename erdvėje, tose erdvėse, tuose miestuose, užmiesčiuose, koridoriuose, parkuose. Tai atrodo savaime suprantama. Gal iš tikrųjų tai turėtų būti savaime suprantama. Bet taip nėra. Tai, žinoma, realu, tad labai tikėtina, kad logiška. Mes galime liesti. Netgi galime pasinerti į svajas. Pavyzdžiui, niekas negali mums uždrausti sugalvoti dalykų, kurie nebūtų nei miestai, nei užmiesčiai (nei priemiesčiai) arba kaip tik vienu metu būtų ir metro koridoriai, ir parkai. Niekas nedraudžia įsivaizduoti ir metro vidury lauko (šia tematika jau netgi mačiau reklamą, bet tai ir buvo, kaip čia pasakius, reklamos laukas). Tačiau galime būti tikri, kad laikais, kurie jau taip toli praityje, jog nė vienas iš mūsų nieko tikslaus nebeprisimena, viso šito nebuvo – nei koridorių, nei parkų, nei miestų, nei užmiesčių. Problemų nekyla aiškinantis, kaip atidūrėme čia. Problema kyla pripažįstant, kad atsidūrėme ir kad esame ten, kur esame – kur nėra erdvės, gražios erdvės, gražios erdvės šalia, gražios erdvės aplink mus, o tik maži erdvių gabaliukai, vienas tų gabaliukų – metro koridorius, kitas – miesto parkas, dar kitas (čia įžengiam į konkretesnes erdves) – iš pradžių nedidelis, bet vėliau išaugo ir tapo Paryžiumi, kai tuo tarpu gabaliukas šalia, kilme nebūtinai kažkuo prastesnis, pasitenkino likdamas Pontuazas. Yra ir dar vienas, daug didesnis gabalas, miglotai primenantis heksagoną, kurį pažymėjo riebia punktyrine linija (nesuskaičiuojamų įvykių, tarp kurių ir ypač rimti, vienintelis tikslas buvo tą liniją suformuoti) ir nusprendė, kad viskas linijos viduje bus nuspalvinta purpurine bei vadinsis Prancūzija, o viskas linijos išorėje bus nuspalvinta skirtingai (tačiau minėtojo heksagono išorėje nenorėta nusispalvinti vienodai, vienas gabaliukas norėjo vienos spalvos, kitas gabaliukas kitos, – taip kilo žymioji iki šiol neišspręsta topologinė keturių spalvų problema) ir turės skirtingus pavadinimus (tiesą sakant, daug metų primygtinai reikalauta tiek purpurinės spalvos, tiek vadinti Prancūzija ir erdvės gabaliukus, nepriklausiusius anksčiau minėtam heksagonui beigi dažnai labai nuo jo nutolusius, tačiau apskritai reikalavimai nesulaukė ilgalaikės sėkmės).

Trumpai tariant, erdvės dauginosi, dalinasi ir diversifikavosi. Dabar turime visokias dydžių, tipų, paskirčių ir funkcijų erdvių. Gyventi reiškia judėti iš vienos erdvės į kitą, bandant kuo mažiau į ją nors atsitenkti.

ARBA JEIGU ŠITAIP PATINKA LABIAU:

PIRMAS VEIKSMAS

Balsas: Šiaurėje – nieko. Pietuose – nieko.
Rytuose – nieko.
Vakaruose – nieko.
Centre – nieko.

Uždanga. Pirmo veiksmo pabaiga.

ANTRAS VEIKSMAS

Balsas: Šiaurėje – nieko. Pietuose – nieko.
Rytuose – nieko.
Vakaruose – nieko.
Centre – palapinė.

Uždanga. Antro veiksmo pabaiga.

TREČIAS, PASKUTINIS, VEIKSMAS

Balsas: Šiaurėje – nieko. Pietuose – nieko.
Rytuose – nieko.
Vakaruose – nieko.
Centre – palapinė,
o
priešais palapinę
gatvės valytojas
blizgina batus
VAŠKU „LION NOIR“!

Uždanga.

Trečio, paskutinio, veiksmo pabaiga.

(Nežinomas autorius.

Išmokta apie 1947 m., prisiminta 1973 m.)

ARBA DAR ŠITAIP:

*Paryžiuje yra gatvė,
toje gatvėje namas,
tame name laiptai,
toje laiptinėje kambarys,
tame kambaryje stalas,
ant to stalo staltiesė,
ant tos staltiesės narvas,
tame narve lizdas,
tame lizde kiaušinis,
tame kiaušinyje paukštis.
Paukštis nuvertė kiaušinį,
kiaušinis nuvertė lizdą,
lizdas nuvertė narvą,
narvas numetė staltiesę,
staltiesė nuvertė stalą,
stalas nuvertė kambarį,
kambarys nuvertė laiptus,
laiptai nuvertė namą,
namas nuvertė gatvę,
gatvė nuvertė Paryžių.*

*Vaikiška dainelė iš De Sevro
(Paul Éluard, „Netyčinė ir tyčinė poezija“)*

lapas

Rašau, kad savyje paklajočiau.

Henri Michaux

1

Rašau...

Rašau – rašau...
Rašau: „rašau...“
Rašau, kad rašau...
Ir t. t.

Rašau – vedžioju žodžius ant lapo.
Raidė po raidės atsiranda tekstas, pasirodo, tvirtėja, įsivirtina, stingsta:

ganėtinai griežta h

o
r
i
z
o
n
t
a
l
i
linija nugula ant tuščio

lapo, pritendo jo baltą erdvę, duoda kryptį, vektorių:
iš kairės į dešinę

i

š

v

i

r

š

a

u

s

i

a

p

a

č

i

ą

Prieš tai čia nebuvo nieko, beveik nieko, paskui – šis tas nereikšmingo, keli ženklai, bet jų užtenka, kad atsirastų viršus ir apačia, pradžia ir pabaiga, dešinė ir kairė, *recto* ir *verso*.

2

Popieriaus lapo (reglamentuoto tarptautiniu mastu, naudojamo valstybės administracijos, parduodamo visose kanceliarišose parduotuvėse) erdvė užima 623,7 kvadratinio centimetro. Reikia prirašyti daugiau kaip šešiolika puslapių, kad užsipildytų kvadratinis metras. Jei knygos matmenys vidutiniškai yra, tarkim, 21 × 29,7 cm, tai, išardę visas Nacionalinėje bibliotekoje laikomas knygas ir vieną šalia kito kruopščiai suguldę jų lapus, visiškai užklotume Šv. Elenos salą arba Trazimeno ežerą.

Dar galėtume suskaičiuoti, kiek hektarų miško reikėjo iškirsti, kad būtų pagamintas popierius Alexandre'o Dumas (vyresniojo) knygoms spausdinti, o šis, nepamirškime, pasistatė pilaitę, kurios kiekviename akmenyje įrėžta po vieną jo kūrinių pavadinimą.

3

Rašau – apsigyvenu savo popieriaus lape, įsiveržiu į jį ir jame klajoju.

Iššaukiu *baltus tarpus*, *erdves* (prasminius šuolius: ne-nuoseklumą, pasikeitimus, perėjimus).

Rašau parašėte...

Pradedu naują

eilutę. Puslapio apačioje pridėtu išnašą*

Pradedu naują

puslapį.

4

Reta įvykių, kurie nepaliktų bent jau kokio rašytinio pėdsako. Anksčiau ar vėliau beveik viskas atsideria popieriaus lape, užrašų knygutėje, darbotvarkėje ar kokiame kitokiame gerovę reiškiančiame popiergalyje (ant metro bilietėlio, laikraščio paraštėje, ant cigarečių pakelio, voko nugarėlės ir t. t.), viena ar kita kasdienį gyvenimą konstruojanti detalė užrašoma vis kitu greičiu ir kita technika, kurią nulemia vieta, laikas ir nuotaika; jei manęs paklaustų, tai atsakyčiau, kad tinka viskas (nors aš, žinoma, ne visai tinkamas pavyzdys, nes būtent rašymas ir yra pagrindinis mano užsiėmimas) nuo paskubom pasižymėto adreso, susitikimo laiko, išrašyto čekio, laiško ar siuntinio adreso iki pribaižti galinčio dalykinio laiško, nuo įgrisusio formų pildymo (mokesčių deklaracijos, nedarbingumo lapeliai,

* Labai mėgstu pridėti išnašų, net jei nelabai ką jomis patikslinu.

išrašų prašymai už automatiškai nuskaičiuotas dujų ir elektros įmokas, prenumeratų formos, darbo sutartys, nuomos sutartys, sutarčių pakeitimai, priėmimo kvitai ir t. t.) iki neatidėliotųjų pirkinių sąrašo (kava, cukrus, kraikas katėms, Baudrillard'o knyga, 75 vatų lemputė, baterijos, drabužiai ir t. t.), nuo kartais išties suktų Robert'o Scipiono kryžiažodžių atsakymų iki pagaliau įskaitomos teksto kopijos, nuo konferencijoje paskubom brūkšteltų kada nors galbūt praversiančių užrašų (žodžių žaismas, žodžių srautas, raidžių žaismas arba tai, ką įprastai vadiname „idėja“), nuo literatūros „darbo“ (tikrai taip, rašyti, sėsti prie stalo ir rašyti, sėsti prie rašomosios mašinėlės ir rašyti, rašyti visą dieną arba visą naktį, sudaryti kūrinio planą, rašyti didžiąsias „i“ ir mažąsias „a“, pradėti juodraštinį variantą, rašyti žodį šalia žodžio, tikrinti žodyną, nurašyti, dar kartą perskaityti, išbraukti, išmesti, perrašyti, rūšiuoti, atrasti, laukti, kol sulauksi, bandyti iš nenuoseklios keverzonės išspausti ką nors panašaus į tekstą, sugebėti tai padaryti, nesugebėti, šyptelti (kartais) ir t. t.) iki visai trumpo (elementaraus, alimentarinio) darbo – gyvybės mokslų srities (*life science*) žurnale, kuris yra kone visų kitų žurnalų santrauka, sužymėti tyrėjus galbūt sudominsiančius pavadinimus, užtikrinti, kad jie bus nurodyti bibliografijoje, redaguoti išnašas, surankioti nuorodas, taisyti korektūrą ir t. t.

Ir taip toliau.

5

Šitaip atsiranda erdvė – vien tik žodžiais, baltame lape išdėstytais ženklais. Aprašyti erdvę – ją įvardyti, atsekti lyg portulanų sudarytojams, kurie pakrantes pildė uostų, iškyšulių, įlankų pavadinimais tol, kol žemę ir jūrą galiausiai ėmė skirti ištisinis teksto ruožas. Ar tik Borgeso Alefas, vieta, kur vienu metu nesusimaišydamos matomos visos pasaulio vietos, nebus alfabetas?

Inventorizuota erdvė; išrasta erdvė. Erdvė prasideda nuo žemėlapių maketo sename iliustruotame *Petite Larousse* žodyne, kur 60 kvadratinių centimetrų telpa maždaug 65 geografiniai terminai, stebuklingai surinkti, tyčia abstraktūs. Štai dykuma su savo oazėmis, vadėmis ir druskingais ežerais, štai šaltinis ir upokšnis, kalnų upė, upė, kanalas, santaka, srovė, estuarija, žiotys ir delta, štai jūra ir jos salos, archipelagas, salelės, rifai, šelfai, uolos, seklos, štai ir sąsiauris, ir sąsmauka, ir pusiasalis, ir įlanka, ir siaura išgrauža, ir užutėkis bei užtakas, ir kyšulys, ir fjordas, ir ragas, ir smaigalys, ir pussalis, štai lagūna ir skardis, štai kopos, štai paplūdimys ir kūdros, ir raistai, štai ežeras ir štai kalnai, ir viršūnė, ledynas, vulkanas, papėdė, šlaitas, perėja, tarpeklis, štai lyguma ir plynaukštė, ir kalva, ir kalnelis; štai miestas ir jo prielauka, jo uostas ir jo švyturyš...

Erdvės klastojimas, paprasčiausias pretekstas terminų rinkiniui, nors nereikia net užsimerkti, kad ši iš žodžių kylanti erdvė, šita žodyno erdvė, lapo erdvė atgytų, taptų apgyvendinta, prisipildytų – ilgas prekinis traukinys, traukiamas garu varomo lokomotyvo, važiuoja viaduku; žvyro pakrautos baržos kursuoja pirmyn atgal kanalais; ežere plaukioja nedideli burlaiviai; lydimas vilkikų į uostą atplaukia didžiulis transatlantinis laivas; vaikai plažėje žaidžia su kamuoliu; oazėje pavėšiais ant asilo joja arabas su šiaudine skrybėle...

Miesto gatvės pilnos automobilių. Turbanu galvą apsiriusi namų šeimininkė pro langą dulkina kilimą. Užmiesčio soduose dešimtys medelynų darbininkų genį vaismedžius. Karinis būrys gerbia ginklu, kai trispalve juosta apsiujuosęs pareigūnas atidengia kažkokio generolo statulą.

Pievose karvės, vynuogynuose vyndariai, miškuose medkirčiai, kalnuose alpinistai. Staigiai vingiuojančiame keliuke vargais negalais dviračiu kyla paštininkas. Palei upę matyti skalbėjos, palei kelią – kelio tvarkytojai ir vištas lesinančios ūkininkės. Į mokyklos kiemą eilėmis po du išeina vaikai. Tarp stiklinių daugiaaukščių stovi vienutėlė *fin de siècle* vila. Ant langų kabo languotos užuolaidos, kavinių terasose sėdi klientai, saulės atokaitoje šildosi katė, daiktais apsikrovusi moteris stabdo taksi, sargas saugo viešąjį pastatą. Šiuokšlininkai pildo šiuokšliavėžes, fasadų restauratoriai stato pastolius. Parkuose auklės, krantinėse bukinistai; prie kepyklėlės – eilė, vienas vyras vedžioja šunį, kitas ant suoliuko skaito laikraštį, dar kitas stebi namus griaunančius darbininkus. Policininkas reguliuoja eismą. Medžiuose paukščiai, upe plauko jūreiviai, paupy renkasi žvejai. Prekybininkė kelia metalines savo galanterijos parduotuvės žaliuzes. Yra prekiaujančių kaštainiais, yra dirbančių su nuotekomis, yra laikraščių pardavėjų. Yra apsipirkinėjančių.

Bibliotekose skaito stropūs skaitytojai. Mokytojai veda pamokas. Mokiniai užsirašinėja. Apskaitininkai lygiuoja skaičių stulpelius. Besimokantys konditeriai sviestiniu kremu pildo eiles plikytų pyragaičių. Pianistai groja savo gamas. Prie savo stalų žodžius į eilutes dėlioja susikaupę rašytojai.

Epinalio paveikslėlis. Raminanti erdvė.

lova

Ilgą laiką eidavau gulti raštu.

Parcel Mroust

1

Dažniausiai naudojame lapą išilgai. Taip pat ir su lova. Lova (arba, jeigu norite, lapas) yra stačiakampė erdvė, labiau ilga negu plati, kurioje arba ant kurios dažniausiai miegame išilgai. Vadinamąjį „itališką“ gulėjimą aptinkame tik pasakose (taip guli, pavyzdžiui, nykštukas ir jo broliai bei septynios žmogėdros dukros) arba nekasdieniškomis ir dažniausiai sunkiomis sąlygomis (trentyje, dėl bombardavimų ir t. t.). Netgi naudojant lovą įprastai, beveik visada miegojimas joje keliese reiškia katastrofą – lova skirta ne daugiau nei vieno ar dviejų žmonių naktiniam poilsiui.

Taigi lova yra individuali erdvė *par excellence*, elementari kūno erdvė (lova-monada), kurią išsaugoti turi teisę net labiausiai skolų prislėgtas žmogus – antstolis neturi galios areštuoti *jūsų* lovos. Tai taip pat reiškia, ir tai lengva patikrinti praktiškai, kad žmogus turi tik vieną *savo* lovą; jei name ar bute yra kitų lovų, sakome, kad tai draugų arba svečių lovos. Atrodo, kad ir miegame gerai tik savo lovoje.

2

Lova = sala

Michel Leiris

Būtent lovoje gulomis ant pilvo skaičiau „Po dvidešimties metų“, „Paslaptinę salą“ ir „Džerį iš salų“. Lova tapdavo traperių trobele, gelbėjimosi valtimi šėlstančiame vandenyne, baobabu, prie kurio artėja gaisras, palapine vidury dykumos, plyšiu, laimei, per kelis centimetrus skyrusiu nuo nieko nepešusių priešų.

Lovoje daug keliavau. Išgyvenimui po pailga atrama galvai slėpdavau iš virtuvės nugvelbtą cukrų (braižydavosi...). Nuolat jausdavau baimę, netgi siaubą, nors saugodavausi antklode ir pagalve.

Lova – neįvardytos grėsmės vieta, priešingybių vieta, vienišo kūno erdvė, perpildyta efemeriškais haremais, nuo geismo atskirta erdvė, vieta, kurioje neįmanoma įleisti šaknų; sapnų ir edipiškos nostalgijos erdvė:

*Laimingas tas, kurs miega be baimės ir sąžinės graužaties
Milžiniškoje ir garbinamoje lovoje tėvų,
Kur gimė ir mirė jo giminė visa.*

José Maria de Hérédia, „Trofėjai“

3

Mėgstu savo lovą. Turiu ją kiek ilgiau nei dvejus metus. Prieš tai ji priklausė vienai draugei, kuri įsikraustė į tokį mažytį butą, kad jos visgi ortodoksiško dydžio lova vos tilpo į kambarį, todėl iškeitė ją į kiek siauresnę maniškę.

(Kada nors – žiūrėti kitą skyrių – tarp kitų istorijų parašysiu savo lovų istoriją.)

Mėgstu savo lovą. Mėgstu joje gulėti ir tiesiog žiūrėti į lubas. Mielai paskirčiau tam didžiąją laiko dalį (daugiausia rytus), jei tik kitos svarbesnėmis pripažintos veiklos (sąrašas būtų ilgas ir nuobodus) taip dažnai netrukdytų. Mėgstu lubas, jų reljefus ir rozetes – jos dažnai man atstoja mūzas, o dekoru iš tinko įmantrumas netrunka nunešti prie kitokių įmantrumų – fantazijų, idėjų ir žodžių pinamų labirintų. Bet mums lubos neberūpi. Žūtbut darome jas tiesias arba, dar blogiau, įkinkome į vadinamąsias atidengtas sijas.

Kaip naktinį staliuką ilgai naudojau plačią lentą. Viskas, kas svarbiausia, išskyrus kietą maistą (įprastai lovoje nenoriu valgyti), būdavo ant jos, visa, kas reikalinga ir nereikalinga, – butelis mineralinio, stiklinė, nagų žirkutės (deja, atšipusios), jau minėto Robert'o Scipiono kryžiažodžių rinkinys (pasinaudodami proga šiek tiek papriekaištauti – keturiasdešimt trečiame minėto rinkinio (beje, tikrai puikaus) tinklelyje jis – netiesiogiai – parašė „néanmoins“ su dviem „m“, kas visiškai sugadino horizontalų atsakymą (kuriame nebebuvo galima teisingai parašyti „assomnoir“) ir viso kryžiažodžio sprendimą), pakelis vienkartinį servetėlių, šiurkštus plaukų šepetys,

kuriuo iššukavus mano katino (kuris šiaip jau buvo katė) kailį šis visus žavėdavo žvilgesiu, telefonas, leidęs ne tik pranešti draugams apie savo sveikatą, bet ir atsakyti nesuskaičiuojamiems skambintojams, kad čia ne „Michelin“ įmonė, visiškai tranzistorinis radijas, kiaušų dieną grojantis, jeigu man tik norėdavosi, įvairiausių muziką, pertraukiamą pašnibždomis skaitomų pranešimų apie kamščius, kelios knygos (kai kurias norėjau perskaityti, bet neskaičiau, kitas nuolat skaičiau iš naujo), komiksai, laikraščių krūvos, visi rūkaliaus reikmenys, įvairūs darbo kalendoriai, užrašų knygutės, sąsiuviniai ir palaidi lapai, žadintuvas, savaime suprantama, „Alka-Seltzer“ dėžutė (tuščia), pakelis aspirino (pustuštis arba, jei taip labiau patinka, pusplinis), dar dėžutė „Cequinyl“ (vaistai nuo gripo, veik nepaliesi), lempa, aišku, daugybė pamirštų išmesti lankstinukų, laiškai, flomasteriai, tušinukai (tiek vieni, tiek kiti dažniausiai neberašantys...), pieštukai, drožtukas, trintukas (trys pastarieji daiktai skirti būtent anksčiau minėtų kryžiažodžių sprendimui), akmenukas iš Djepo paplūdimio, dar keli smulkūs suvenyrai ir kalendorius iš pašto.

4

Dar kelios banalybės:

Lovoje mes praleidžiame daugiau nei trečdali savo gyvenimo.

Lova yra viena iš tų retų vietų, kur *grosso modo* būname horizontalioje padėtyje. Kitos vietos turi kur kas labiau specifinį naudojimo būdą – operacinės stalas, suoliukas saunoje, šezlongas, paplūdimys, psichoterapeuto kušėtė...

Miego technikos: mintis, kad miegant natūralu gulėti, yra visiškai neteisinga (Marcel Mauss, „Kūno technikos“, *Sociologija ir antropologija*, p. 378; visa pastraipa, deja, per trumpa, verta citavimo).

Skaityti – FLUSSER, V. „Apie lovą“, *Cause commune* 2, Nr. 5, p. 21–27 (1973).

O kaip hamakas? O šiaudinis kilimėlis? O rėmas? Spinta-lova? Ir kaip kapo duobė gilių sofų? Suskleidžiamos lovos? Lovos traukiniuose? Stovyklavimo lovos? Miegmaišiai ant pripučiamų čiužinių, kurie ant turistinių kilimėlių?

Vertė Aušra Pokvietytė

Salamandra

► Atkelta iš p. 11

Papasakojau jam apie keistą žmonių susibūrimą ant tilto, neslėpdamas ir tos personos dalyvavimo.

– Hm, – sumurmėjo, įdėmiai išklausęs iki galo, – tikrai buvau porąsyk ant prietilčio įtvirtinimo, šalia šventojo figūros, ir neaiškiai jutau kažkokias neigiamas sroves, nežinia iš kur plaukiančias. Hm... dabar suprantu.

– Pamažu atsiskleidžia paslaptiniai ryšiai.

– Be abejonės. Mūsų keliai pradeda susikirsti vis dažniau... Kažkokia aukštesnė jėga vis labiau supina lig tol skirtingus mūsų likimus.

– Tačiau kas tai buvo? Haliucinacija?

– Ne. Ji tą akimirka galvojo apie jus.

– Ar to užtenka?

– Ne kiekvienam. Jai, matyt, taip. Peršasi išvada, kad ta moteris pasižymi itin stipria valia.

– Tad laikote tą viziją tam tikra minties projekcija?

– Nežinau, galbūt. Pagaliau, – pridūrė pagalvojęs, – kas žino, ar ji iš tiesų nestovėjo tą akimirka už mūsų nugarų?

Sudrebėjau, nevalingai gręždamasis į bibliotekos pusę.

– Ar kas nors panašus įmanoma?

– Kodėl gi ne? Mūsų mintys ir prisiminimai kartais mėgsta įgauti kūną. Pasaulis pilnas larvų* ir kaukių, atsiradusių tokiu būdu. Tos sąmonės draiskanos plaukioja, atitrūkusios nuo šeimininko, ir kurį laiką gąsdina kaip šmėklos, kol neišsisklaido erdvėje ar nėra įtraukiamos stipresnio verpeto.

– Atveriate man naujus pasaulius; gražius ir sykiu bauginančius kaip bepročio sapnas.

Vierušas liūdnei šyptelėjo:

– Deja. Pernelyg dažnai jie švyti puvėkų fosforu.

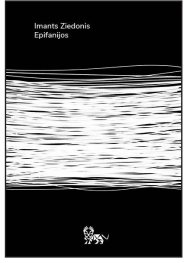
[...]

Vertė Ugnė Ražinskaitė

* Larva – romėnų mitologijoje nerami mirusiojo vėlė (*vert. past.*).

Gyvenimo miniatiūros, arba Kelios refleksijos apie Imanto Zieduonio kūrybą ir jos vertimus

Imants Ziedonis. Epifanijos. Iš latvių k. vertė Arvydas Valionis. V.: Hieronymus, 2021. 258 p.

Pretekstas rašyti šį tekstą – į lietuvių kalbą išverstos literatūros sąrašą papildžiusi išskirtinė Imanto Zieduonio (1933–2013) knyga „Epifanijos“, kurią 2021 metais išleido leidykla „Hieronymus“, o tikslas – supažindinti su latvių poeto, prozininko, vertėjo, publicisto, scenaristo, visuomenės veikėjo kūrybos sklaida Lietuvoje.

I. Zieduonio kūryba Lietuvoje

Įvairiapusei I. Zieduonio kūrybai Lietuvoje skiriamas dėmesys literatūrinės baltistikos tyrimuose, o poezijos ir publicistikos tekstų, pasakų vertimai į lietuvių kalbą skelbiami ir knygoje, ir įvairiuose periodiniuose leidiniuose.

Pirmieji vertimai paskelbti XX amžiaus septintajame dešimtmetyje: 1964 metais eilėraščių žurnale „Genys“ (vertė Vytautas Bložė), 1967 metais žurnale „Pergalė“ (vertė Kostas Korsakas). Poezijos vertimų paskelbta ir septyniuose poezijos rinkiniuose: pirmajame latvių poezijos rinkinyje lietuvių kalba „Mūza ateina nuo Dauguvos“ (1963), rinktinėje „Varpai“ (1968) ir K. Korsako autorinės poezijos bei vertimų rinkinyje „Poezija“ (1990), taip pat serijos „Mokinio biblioteka“ leidinyje (1970) ir almanache „Poezijos pavasaris“ (1979), įtraukta į Arvydo Valionio rinkinį „Krintanti akimirka“ (2004) ir jo sudarytą XX–XXI amžiaus latvių poezijos antologiją „Rutulinis žaibas į sielą“ (2019). Atskira knyga „Skrajūnas akmuo“ (1983) išleisti Alfonso Maldonio (1929–2007), I. Zieduonio poeziją daugiausia vertusio poeto amžininko, vertimai.

Lietuviškai išleista ir I. Zieduonio prozos: Evaldo Matvieko versta publicistikos knyga „Vis tiek: knyga apie Madliena“ (1989) ir dvi pasakų knygos – „Meškiukų pasaka“ (1984) ir „Spalvotosios pasakos“ (2006). Pirmąją vertė Visvaldas Bronušas (įdomu, kad leidykla „Vaga“ knygelę išleido su latvių dailininkės Aijos Zylės iliustracijomis), o antrąją – A. Valionis. Būtent šio pasakų rinkinio pasirodymas lietuvių kalba vertintinas kaip išskirtinis įvykis (išsamia I. Zieduonio 90-osioms gimimo metinėms skirtą pasakų vertimų apžvalgą žurnale „Rubinaitis“ paskelbė Kristina Vaisvalavičienė).

Knygoje pasirodę vertimai lengviausiai prieinami ir šių dienų skaitytojams. Tačiau reikšminga dalis į lietuvių kalbą išverstų kūrinių buvo paskelbta periodikoje – daugiausia dėmesio sulaukė poezija, nors yra buvę ir pasakų publikacijų. Gana platus I. Zieduonio kūrybos vertėjų ratas – be jau minėtų vertėjų, vertimų yra paskelbę poetai ir vertėjai Jonas Bulota, Mykolas Karčiauskas, Robertas Keturakis, Justinas Marcinkevičius, Marcelijus Martinaitis, Algimantas Mikuta, Vaclovas Šiugždinis, kalbininkas Alvydas Butkus, taip pat kai kurie kiti latvių literatūros populiarintojai.

Epifanijos I. Zieduonio kūryboje

Latvijoje pirmoji I. Zieduonio knyga *Epifanijos* pasirodė 1971 metais (kitos 1974 ir 1994 metais), o mūsų dienomis jos gana dažnai perleidžiamos. Naujusias – 2022 metų leidimas, jį nuo 2013 metų jau penktą kartą kartoja leidykla „Zvaigzne ABC“ (parengtas pagal publikaciją „Rinkiniuose raštuose“ (1995). Leidžiami ir atskiri nedidelės apimties epifanijų rinkinukai, tad jų galima rasti knygynuose.

Epifanijų žanras apibūdinamas įvairiai: latvių nacionalinėje enciklopedijoje jos pavadintos *trumpąja proza*, komentaruose ir aprašuose lietuvių kalba – *literatūrinėmis miniatiūromis*, *filosofinėmis miniatiūromis* ir *lyrine proza*, *poetine proza*, *poetinėmis miniatiūromis*, o naujiausioje knygoje – *poetinės prozos miniatiūromis*. Kaip rašo Gintarė Bernotienė, I. Zieduonis geriausiai buvęs žinomas būtent kaip epifanijų autorius, pasirodžius pirmajai knygai „susidomėjimas neįprastos stilstikos kūriniu Lietuvoje buvo didžiulis: iki šiol sklando gandai, kaip lietuvių vertėjai nepasidalijo vertimų“ (G. Berno-

tienė, „Tautos kultūros herojai – Imantas Zieduonis, Justinas Marcinkevičius, Marcelijus Martinaitis“, *Darbai ir dienos*, 2015, Nr. 63, p. 15).

Pats poetas „Rinktinių raštų“ pratarinėje, apibūdinamas šią savo kūrybos formą, tvirtino, kad epifanijos gimsta egzistenciškai ir tik tada ieško sau vardo, pavadinimo. Kažkas pasakęs, kad tokius trumpus blykstelėjimus „Ulise“ Jamesas Joyce’as esą vadina epifanijomis. Tuo metu, kai pasirodė pirmosios miniatiūros, tai buvę tam tikra prasme siurrealistinio stiliaus pasivaikščiavimas už socialistinio realizmo rėmų. Užsienio literatūros specialistė Tamara Zalytė pasiūlė šiuos mažus gabaliukus pavadinti epifanijomis, ir taip jos „pasislėpė“ po šiuo neapčiuopiamu žanro pavadinimu. Tai buvo pavadinimas, kurį sunku „demaskuoti“ dėl jo neapčiuopiamumo. Silvestro Gaižiūno nuomone, *įvairiaspalvis epifaniškumas* yra I. Zieduonio estetikos ir poetikos pagrindas (S. Gaižiūnas, „Baltas jaunuolis ant trijų kuorų: Latvijos TSR liaudies poeto Imanto Zieduonio vienerių metų mozaika“, *Nemunas*, 1987, Nr. 11, p. 34).

Pasaulyje „Epifanijos“ atskiriomis knygomis išverstos į anglų, švedų, rusų, ukrainiečių, lenkų, rumunų kalbas, o pavieniai fragmentai skelbti ir kitomis pasaulio kalbomis, tarp jų – lietuvių. Į naująjį leidinį sugulė A. Valionio vertimai – visų trijų latvių kalba pasirodžiusių epifanijų knygų ir kelių knygoje nespausdintų epifanijų tekstai (iš viso 176). Reikia pasakyti, kad iki šios knygos pasirodymo publikacijų buvo Lietuvos periodiniuose leidiniuose: žurnaluose ir almanachuose „Metai“, „Nemunas“, „Santara“, „Švyturys“, „Varpai“, laikraščiuose „Kauno diena“, „Kauno tiesa“ (tikėtina, kad būtent šiame laikraštyje 1978 metais išspausdintos Roberto Keturakio verstos epifanijos yra pirmosios, ankstesnio vertimo nerasta) ir kt. Iš periodikoje skelbtų epifanijų vertėjų minėtinos V. Bložės, A. Butkaus ir jo vadovautų Vytauto Didžiojo universiteto Letonikos centro studentų, R. Keturakio, A. Valionio pavardės. Kaip tik A. Valionis iki šiol buvo paskelbęs daugiausia epifanijų vertimų, todėl smagu, kad būtent jo darbas pasiekė lietuvių skaitytojus.

Pasivaikščiavimas epifanijų keliu

Remiantis žanro apibūdinimais, tai tarsi I. Zieduonio gyvenimo miniatiūros, kurios galėtų būti įdomios / naudingos ir kitiems, nors ne visiems jos (pa)tiks. Sentencija virtusi ne viena frazė iš epifanijų. Pats autorius yra atkreipęs dėmesį, kad epifanijose nemažai latvių liaudies kūrybos motyvų ir tautos savastį įprasminančių kultūros ženklų.

Tekstai daugiasluoksniai, daugiaprasmiai, yra įvairių sąskambių ar net žodžių žaismo, todėl reikėjo kūrybiškai naudotis kalbos pajėgumais, o kartais tinkamai pasirinkti. Vis dėlto tekstų daugiaprasmiškumą lietuviškame vertime pavyksta atspindėti ne visada, nes to neleidžia įvairūs kalbiniai niuansai. Pavyzdžiui, epifanijoje „Visi skyrybos ženklai yra išgalvoti“ (*Visas pieturas zīmes ir izdomātas*, p. 66) kalbama apie įvairius rašto ženklus, kuriais žymimos sakinių ar jo dėmenų ribos, taip pat ženklinami kalbos ritmas, intonacija bei tam tikri sintaksiniai santykiai, tačiau latvių kalboje esama skirtumo tarp žodžių junginio *pieturas zīme* ir termino skyrybos ženklui žymėti *pieturzīme*. Pirmąjį galima suprasti ir kitaip – kaip ženklą, žymintį stotelę (*pietura* – „stotelė“), – o tai praplečia suvokimą (gal būtent dėl to latvių tekste pavartotas junginys). Panašiai su žodžiu *akcenti*, kuris lietuviškai išverstas kaip *kirčiai* (p. 72). Tačiau svarbi yra ir kita tarptautinio žodžio *akcents* reikšmė – „išskiriamas pabrėžimas, išryškinimas“, nes kalbotyros terminas (beje, turintis latvišką sinonimą *uzsvars*) – tik viena jo reikšmių. Užtat pavartotas tarptautinis gėlės pavadinimas *gladiolės* (p. 32) vietoj labiau įprasto lietuviško *kardeliai*, nes perteikta I. Zieduonio mintis, kad „[g]ladiolės, kažkodėl būtent gladiolės, man primena motinas“ (plg. *Gladiolas, nezin kāpēc tieši gladiolas, man liekas kā mātes*).

Vaikščiavimas keliu gali pasitaikyti akmenukų, kurie kartais sukelia diskomfortą: už didesnių užkliūva koja, mažesni įkrenta į batus ir negali jų lengvai iškrapštyti. Taip nutiko ir su epifanijų vertimais – radosi dalykų, priverstusių sustoti ir pagalvoti, ar netrukdo. Tikriausiai netrukdo, kai skaitai lietuviškai, bet užkliūva, kai palygini su originalu. Štai keli akmenukai. Pirmiausia užkliūvo

korektūra *restainis* vietoj *riestainis* (p. 80) (taip jau nūtenka, kad svetimame tekste tokius riktus lengviau pamatai), o tada atėjo mintis pasižiūrėti latvišką epifaniją. Joje paminėta *cukurmaize*, o tai sukėlė visai kitokį vaizdinį (kontekstas leidžia spėti, kad čia ne apie riestainius): vaikystėje didžiausias skanėstas būdavo sviestu užtepta ir cukrumi pabarstyta duonos riekė, nereikėdavo kitų. Iš kultūrinių realiųjų pavadinimų rasta įvairių su Joninių švente susijusių įvardijimų, kurie nėra tikslūs: „Aš pajutau jų kvapą nelyg Janių dienos dainą – taip kvepia vystantys berželiai“ (p. 52) (reikėtų taisyti – *Joninių dainą*, taip pat dar *tā kvapā*, nes neaišku, kas tie *jie* ar *jos*, plg. *Es sajutu to smaržu, kas ir līdzīga Jāņu dziesmai, – tā smaržo vīstošas meijas*); „Pieva pilna žydinčių *jonazoliu* [...] – O kas tos *jonazolēs*?“ (*Pļava pilna ziedošām jānuzālēm [...] – Kas tās ir – jānuzālēs?*). Pažodinis vertimas nėra tinkamas, nes lietuviams asocijuojasi su konkrečiu augalu, kuris latviškai vadinamas *asinszāle*, t. y. „kraujažolė“, o čia kalbama apie Joninių išvakarėse skinamas gėles (augalus). Aišku, toks aprašomasis apibūdinimas kalbamuoju atveju būtų per ilgas, gal lietuviams aiškiau būtų *kūpoliai*. Pakeitimas pasiteisintų, panašiai kaip kitos realijos atveju. Kalbant apie Kalėdas paminėti *meduoliai* („Ar šiuos *meduolius* suvalgys, ar jais papuoš eglutę?“, p. 38), o latvių tekste *piparkūkas* (plg. *Vai šīs piparkūkas ēdīs, vai ar tām dekorēs eglīti?*). Kadangi toliau įvardijami prieskoniai (kardamonas, cinamonas, vanilė), matyti, kad tai tradiciniai latviški pipiriniai sausainiai, tačiau ant eglutės gali būti kabinami meduoliai (latviškas atitikmuo *medus rausis*). Kitur užkliuvo stilstinių skirtumų nepaisymas: žodis *skukis* išverstas kaip *mergelė* (p. 80). Lietuviškas pasakymas *mergelė uogelė* skamba šiltai, poetiškai, o šis latvių kalbos žodis tuo tikrai nepasižymi – tai šnekamojo stiliaus žodis, vartojamas reikšme „nepatyrusi, nerimta jaunuolė“, todėl gal geriau tiktų *mergiotē* ar *mergiūkštē*.

Originale naudojamų techninių priemonių išsaugojimas kai kuriais atvejais būtų padėjęs suprasti ir tiksliau atskleisti esmę: *Griesti ir mans platekrāns, mans „Paladiūms“*... Nuo originalo geroai nutolusiame lietuviškame tekste jaučiamas bandymas susieti nelabai aiškius dalykus: „Lubos – mano erdvusis ekranas, mano *Paladiūms*...“ (p. 70). Sunku pasakyti, kaip suprasti lietuvišką *Paladiumas* (šaltiniuose rasta apibrėžimų: „1. senovės graikų ginkluotos dievybės Atėnės Paladės sakralinė statula, kuri, esą, nukritusi iš dangaus ir sergėjusi Atėnų miesto saugumą; 2. prk. apsauga, tvirtovė“). Iš tikrųjų I. Zieduonis kalba apie vieną iš pagrindinių Rygos centre buvusių kino teatrų, kur buvo rodomi plačiaekraniai filmai (praverstų netgi vertėjo komentaras). Panašių pasvarstymų apie epifanijų tekstus galėtų būti ir daugiau, tik kartais tai nuojauta ar tiesiog spėjimas, kuriam pagrįsti nėra argumentų.

O vienas akmenukas tikrai suezino (nors gal tik mane) – Latvijos miesto *Cēsis* pavadinimas. Kalbėta ir net rašyta apie tai dažnai, tik girdinčių ausų ir matančių akių turbūt nepasieks. Vietovardis yra daugiskaitinis moteriškosios giminės žodis, todėl lietuviškai vardininkas *Cēsysis*, vietininkas *Cēsise* (ne *Cēsiose* kaip p. 60) ir galininkas *Cēsis* (ne *Cēsius* kaip p. 61). Iš vietovardžių dar kiek abejonių sukėlė vertimas *Miško parkas* (p. 25). Kaip vietos įvardijimą norėtusi matyti sulietuvinatą latvišką pavadinimą *Mežaparks*, nors skaitytojams aiškiau taip, kaip išversta (gerai, kad didžiąja raide – atkreipiamas dėmesys, jog tai konkreti vieta).

Baigiant rašyti norėtusi daugtaškio, nes liko nepasakytų, gal net nepastebėtų dalykų, kad tai paskatintų keliauti epifanijų keliu, tačiau šis skyrybos ženklas neatitinka I. Zieduonio filosofijos („Daugtaškis yra kvailas ir navišus“, p. 66), todėl tradicinis taškas tiks labiau („Taškas – rimčiausias ir pats konservatyviausias. Jis nekenčia tęsinio“, p. 66).

– REGINA KVAŠYTĖ –

Zakopanės peizažas Dievų miško paunksnėj

► Atkelta iš p. 7

Krupówki atkarpą, senąsias kapines, bažnyčią, kurioje aukos dydį gali pasirinkti liečiamajam ekrane. Netoli Karolio Szymanowskio muziejaus kelią perliuksi juoda voverytė ir, kitaip nei luzitaniniai šliužai, dingsta greičiau, nei spėjame nufotografuoti. Zakopanę supa bent keli vandens parkai su terminėm voniom, tačiau tingią dieną renkamės tingiai – esantį čia pat, netoli stoties, kur mirkdamas šiltam vandeny lauke gali stebėti Gievento viršūnę ir atslenkančias sutemas.

Apsilankyti Kasprovo viršūnėj telieka trečioji, pagal prognozes giedra diena. Pamokyti interneto, perkame bilietus į funikulierių iš anksto, atvykę išdidžiai apeiname ilgutėlę eilę prie bilietų kasos. Tačiau ir iš anksto nusipirkusiųjų nemažai – tarnautojas suleidžia dalį arčiau stovėjusiųjų, kažką lenkiškai tarsteli nepatekusiesiems ir vėl gražina užkardą. Ramiai palaukiame su likusiais, gal leis bangomis, bet laiko iki nurodyto pakilimo vis mažyn, jau tik kelios minutės – imu klausinėti aplinkinių, ar jų bilietuose įrašytas tas pats laikas. Ne, paaiškėja, kad jų visų bilietai – vėlesniam, o mūsų įleisti niekas nebegrįžta, lekiame aplink barjerus ir, abejingiems kontrolieriams patikrinus, dar spėjame savo laiku.

15 minučių kilimo vyksta su vienu persėdimu, leidžiančiu paskutiniams ilpusiems į pirmąjį funikulierių užsiimti geriausias vietas prie langų antrajame, nors juos stengiasi aplenksti vaikai. Tačiau žalius šlaitus ir žavius tolius vėl pakeičia pilkuma – pati viršūnė skendi debesyje, ir, panaršę rūką, vaikstome aplink, ieškome šlaitų, kur jis šiek tiek prasisklaidytų. Vieną tokią gailingą šlaitą aptinkame peržengę, anot žemėlapiu programėlės ir kelių kuoliukų, ant kurių fotografuoti ropščiasi vaikai, Lenkijos ir Slovakijos sieną. Čia rūkas atslenka ir vėl prasisklaido, švysteli saulė, tolėliau sėdi ir labiau vaizdais mėgaujasi, nei kalbasi, porėlė, jaunų bričių pulkelis svajingai šneka apie edelveisų paieškas. Tai – it trečias Zakopanės aukštas. Galbūt jis įkvėpė Švarcbartą svajoti, kai antras – namukų drožiniai – paskatino jį įvaldyti amatą, o pirmas – begalinės prašalaičių minios – išmokė, kaip išlikti lagery tarp svetimųjų?

Dar pasižvalgome suvenyrų ir prieš išvykdami prisėdame parke. Platus suoliukas leidžia išsidėlioti įrangą maistui pasišildyti, tačiau šios skeltuvas nežiebia kibirkštis. Pirmas žiebtuvėlio paprašytas praeivis jį net ne paskolina – atiduoda, vos spėjame ištraukti saldinių atsidėkoti. Šyla mūsų *gorme sabzi*, žalsvas tradicinis troškiny su pupelėm iš skardinės, pirktos persiškoj parduotuvėj Varšuvoj, greta vėsta iš pienbario pasiimta ryžių porcija. „Skanaus!“ – šypteli dvi praeivės moksleiviukės. Tiek nedaug, o, atrodo, pats miestelis suminkštėjo, kai atsiskyrėme nuo turistų srauto ir ėmėmės kažko savito. Lapnojame puikiai nusiėmusį patiekalą, o į mus žvelgia dar netyrinėti kalnai, kurių pavadinimai patogiai surašyti ant rodyklyčių suvenyriniuose magnetukuose. Į Zakopanę to daugiausia ir vykstama – begalinio vaikščiojimo šlaitais, slėniais, perėjomis, idėjų įkvėpimo per deguonį. Kažkur čia kopinėjo ir Stanisławas Lemas, kai parašė „Nenugalimąjį“ (šis pateko į bene apgaulingiausią „Eridano“ serijos knygą: ją sudaro šis romanas ir apysaka „Setauro medžioklė“, bet knyga pavadinta pagal pastarąją, kur kas trumpesnę; viršelis iliustruotas išgriuvusiu milžinišku robotu, nors apysakoje robotas tėra 2 metrų aukščio).

O kaip Švarcbartas? Jau po kelionės užsiundau jį „Google“ paieška. Atmetus kitą, vyresnį, Julijų, išvežtą iš Brno 1942 m. (mirė 1944 m. Osvencime), internetas dar rodo 1907 m. Krasnė gimusįjį. Krasnų esama nemažai, nė vieno prie Zakopanės, tačiau pora – pietuose netoli Tatrų; pagaliau, gimimo vieta nelygu vaikystės. Svetainė „geni.com“ rodo pirmąjį atitikimą, patvirtinama plaukų spalva („aukštas, lieknas, raumeningas, juodbruvas, trijų dešimčių trejų metų vyras“) iš trijų nuotraukų, kurių vienoje jis suaugęs. Nurodyto amžiaus, matyt, buvo ne susipažindamas su Sruoga (tai turėjo įvykti 1943 m.), bet suimtas gestapo 1940 m., kaip nurodoma Emanuelio Ringelblumo žydų istorijos instituto Varšuvoje dokumente. Kodėl žydų? Atrodo, kad Julius turėjo žydų kraujo: svetainėje „geni.com“ jo antras vardas Ijzack (Izaokas), o tėvo – Leib (Leon), su priedašu, kad žuvo per Holokaustą 1942 m.; sesuo vėliau gyveno Tel Avive. Ir JAV Holokausto memorialinio muziejaus duomenų bazėje, ir vokiškose Štuthofio dokumentų fotokopijose (*Arolsen Archives* svetainėje) rasime, kad Štuthofe buvęs Julius – lenkų tautybės (tiesa, „žydas“, rašo Sruoga, buvo ne tautybė, o arešto rūšis, bet prie Švarcbarto parašyta – politinis kalinys); taip pat esą gimimo vieta Gdanskas, dėl šio neatitikimo priežasčių daug spėlioti nereikia. Vienoj svetainėj rašoma – skulptorius, kitoj – dailidė, ir tai visiškai atitinka, ką teko apie jį skaityti.

Anot „geni.com“, Julius Švarcbartas mirė 1979 m. Berlyne.

– VYTAUTAS JURŠĖNAS –

Autoriaus nuotraukos

n...u...o...g...i...r...d...o...s

Jūs mane blaivūs nervuojat!
Algirdas Mikutis, juvelyras

Širdies lašų būtinai reikia.
Juozas Žitkauskas, poetas ir leidėjas

Didelis žygdarbis, kad pradėjau rašyti.
Kotryna Navickaitė, graf(i)kė

Pavargt negalima nuo lietuvių kalbos.
Gintas Kavoliūnas, fotografas

Aš žinau, kaip lengva sau pačiam meluot.
Romualdas Mačiulis, žmogaus elgsenos ekspertas

Aš neįsivaizdavau, kad galiu užmigti antrą kartą.
Vitalija Maksvytė, poetė ir mindfulness praktikė

Melo kojos trumpos. Bet jos gražios.
Valdas Aušra, poetas ir kunigas

Techninis klausimas: ar norite susipažinti su turiniu?
Garsiakalbė nepažįstamoji

Kol būni, tol nėra apie ką šnekėt.
Lukas Pavilionis, dązytojas

Kaip aš netyčia suplakiau į vieną vietą visą gyvenimą.
Vytautas Butvilas-Mažylis, dykinėtojas

Labai mėgstu nusirašinėti nuo savęs.
Irena Aleksaitė, vertėja

Ne visi geri žmonės turi galvoti.
Jurgis Staškūnas, vadybininkas

Mes viens kitą turim išgąsdinti.
Danguolė Nekrašienė, buhalterė

Aš be pirštinių irgi labai švarus.
Zenonas Mačiulis, terapeutas

Kaip man malonu, kad galvoj sukasi.
Audrius Dabulskis, keleivis

Aš esu laiminga, kad nesu nelaiminga.
Margarita Ivanauskaitė, muziejaus darbuotoja

Kyla ašaros – reikia eit prie upės.
Gintautas Trimakas, fotografas

Po gyvenimo irgi būna geriau.
Ričardas Šileika, nuogirdininkas

Aš ir Vilniaus nemyliu, prisipažinsiu.
Vytautas Kaziela, poetas

Geriausiai man pavyko vyras.
Svitalana Petuškova, grafikė

Tau kaminai patinka iš visų pusių, o man tik iš tavo pusės.
Alvydas Šlepikas, rašytojas

Atsargiai, pas juos pragaro nėra!
Sandra Avižienytė, poetė

Matai, kaip reikia vyrus apgaut – reikia gerai atrodyt.
Ina Čygaitė-Nicewander, dailininkė

Jeigu vaizdas yra, reikšmė neišvengiama.
Gintas Kavoliūnas, fotografas

Būti vilniečiu neužtenka.
Vilija Mikučiauskaitė, baristė, šiaulietė

Jeigu pamiršau, tai yra teisinga.
Vytautas Butvilas-Mažylis, dykinėtojas

– RIČARDAS ŠILEIKA –

Brūkštelėjimai

Išėjimas

Tik apie protingą žmogų galima pasakyti, kad išėjo iš proto, nes kvailiui nėra iš kur išeiti ir į kur grįžti.

Laikas

Žmonės įvairiais būdais praleidžia laiką. Būna, kad gyvenimas pračina pro šalį, bet laikas niekada taip nesielgia, nes yra uždarytas laikrodyje.

Būtis

Sakoma, kad reikia būti čia ir dabar, bet gyvenime dažnai pasitaiko, kad būni čia, tačiau ne dabar arba dabar, bet ne čia...

Ūpas

Po labai lietingos nakties sėdu prie automobilio vairo. Šalikelėje telkšo didelė bala. Pamatęs praevį dideliu greičiu važiuoju per patį balos vidurį ir aptaškau praevį nuo galvos iki kojų. Nuotaika kaipmat pakyla, o ir pats jaučiuosi švaresnis.

Oda

Baltojo lokio oda yra juoda. Tad nuskutus jį plikai po Arktį lakstyti juodasis lokys.

Vanduo

Dažnai sakoma, kad visi galai prapuola kaip į vandenį, bet retai kas ten ieško, o jeigu ieško, vargu ar randa.

Metimas

G. Einikis ištobulino metimą kabliu. Kai į krepšį meta šiuo būdu, sakoma, kad atliekamas metimas kabliu. O kai mesdamas kabliu pelno taškus – tuomet tai vadinama kabliataškiu.

Tikėjimas

Kažkada klasikas rašė: „Pasauliu netikiu, o Pasaka tikiu.“ Mūsų laikais sakoma: nacionaliniu stadionu netikiu, o pasaka tikiu.

Mankšta

Laikraštyje rašoma, kad gyventojai pakraupo gavę sąskaitas už šildymą: „Teko net prisėsti.“ Jeigu kambaryje nebūtų buvę kėdžių, būtų tekę pritūpti. Kuo didesnė sąskaita, tuo daugiau pritūpimų. Užtat sutaupyti ir nereikėtų mokėti už sporto klubą.

Klimato šiltėjimas

Vis kalbama, kad reikia rūšiuoti atliekas ir mažinti klimato šiltėjimą. Betgi žiemą visi dejuoja dėl didelių sąskaitų už šildymą. Tad siūlyčiau nerūšiuoti atliekų, tuomet klimatas šiltės ir šildymas bus pigesnis.

Vaikstantis autobusas

Kartą važiuoju autobusu į Lazdijus. Sustojus stotelėj visi keleiviai ruošiasi lipti. Prie atidarytų durų pirmiausia priėjo bobutė, stovėjusi stotelėj, ir paklausė vairuotojo: „Gal žinot, kada link Seirijų eis autobusas?“ Vairuotojas gūžtelėjęs pečiais atsakė, kad nežino. Jeigu bobutė būtų paklaususi, kada autobusas važiuos, gal vairuotojas ir būtų žinojęs.

Geriausias draugas

Jeigu manęs paklaustų, kas yra geriausias žmogaus draugas, atsakyčiau, kad kitas žmogus. Na, vyro geriausias draugas – moteris, bet būna ir kitų variantų. Bet šiais laikais visi kalba, kad geriausias žmogaus draugas – šuo. Kai ėjau į pradinę mokyklą, turėjau kuprinę, ant kurios buvo nupiešta šuns galva ir angliškai parašyta, kad šuo – geriausias žmogaus draugas. Gal dėl to ir gyvenu vienas.

Pajėgumas

Jeigu pro paradinį įėjimą įėjau į Lazdijų biblioteką, pamatai du veidrodžius iš eilės. Ant pirmo užrašyta: „Aš galiu

viską.“ Ant kito užrašyta: „Šiandien bus gera diena.“ Na, jeigu gali viską, tai bus gera ne tik diena, bet ir visas gyvenimas.

Kinas

Iš Lazdijų paskambinęs draugas sakė, kad šiandien Lazdijų kultūros centre rodys kiną. Aš jam atsakiau, kad ne vieną kiną esu matęs Vilniuje, ir paprasčiau paskambinti, kai rodys japoną.

Partneris

Per televiziją rodo reklamą, kad vienas prekybos tinklas skelbiasi visų žiūrovų grilio sezono partneriu. Apsidžiaugiau, nes pamaniau, kad man nemokamai iškeps įvairiausių grilio patiekalų – teliks valgyti ir mėgautis, bet pasirodo, kad pačiam reiks ir nusipirkt, ir išsikept. Tai koks, sakykit, čia grilio sezono partneris? Apgavikai ir tiek.

Geras šuo

Per vienos televizijos žinias rodė, kaip viename kaime vilkas įsliūkinęs į tvartą įjovė avis. Man vilkas pasirodė nelabai didelis, tad paskambinęs draugui ūkininkui paklausiau, ar iš tiesų vilkas toks mažas. Jis atsakė, kad kaip geras šuo. Atsisveikinęs sėdžiu ir galvoju, kad jeigu vilkas geras šuo, tai kodėl jis kandžioja ir drasko avis.

Narcizas

Vyras su žmona atvažiavo į Druskininkus ir apsistojo viename viešbutyje kitą rytą nutarė eiti pasižiūrėti didelio ploto žydinčių narcizų prie Druskonio ežero. Ryte vyras pabudęs atidžiai pasižiūrėjo į veidrodį ir vėl atsigulė. Pabudusi žmona pradėjo žadinti vyrą sakydama, kad reikia keltis ir ruoštis eiti žiūrėti narcizų. Vyras atsakė, kad niekur neis, nes šiandien jau matė narcizą.

Gėris

Kartą važiuodamas autobusu girdėjau keturių vyrų kompanijos pokalbį, kuriame jie minėjo savo draugą. Vienas iš vyrų pasakė, kad draugui gerai, nes jis jaunas. Ar iš tikrųjų jaunystė yra būtina gėrio sąlyga?

Atsivalaidavimas

Per vienos iš televizijų reportažą pranešė, kad vasarą vykstančiuose elektroninės muzikos festivaliuose didžioji dalis publikos norėdama atsivalaiduoti vartoja narkotines medžiagas. Vadinasi, ta muzika tokia prasta, kad jos klausant malonumą galima pajauti vien nuo ko nors apkvairšus...

Pavasaris

Druskininkuose yra autobusų stotelė pavadinimu „Pavasaris“. Žiemą ar rudenį važiuodamas kurorto maršrutiniu autobusu niekada nepravažiuoju šios stotelės. Išlipęs dairausi pavasario ženklų.

Vandenynas

Vienas vyras į feisbuką įkėlė savo nuotrauką, kurioje geria kokteilį prie baseino. Nuotrauką pavadino: „Atokvėpis prie Indijos vandenyno, Vietname.“

Greitis

Sakoma, kad dabar laikas eina greičiau nei anksčiau. Iš tikrųjų taip ir yra, nes kai žmonės masiškai pradėjo vaikščioti pasispirdami dviem lazdomis, Žemės rutulys pradėjo sukintis žymiai greičiau.

Sakė

Toks žmogelis sakė, kad japonas jam pasakė, jog pasaulyje skaniausia yra sakė.

Viskis

Škotas apsivilkęs kiltą, visuomet jis turi viltį, kad po valgio po truputį siurbčios jis linksmai viskutį.

Alus

Storas čekas visą parą sėdi prie alaus bokalo. Taip bokalas po bokalo tuoj išgirsim jo vokalą.

Samanė

Lietuvoje samanė dar vadinama kurtinio ašaromis. Jeigu taip būtų iš tikrųjų, šie paukščiai mūsų šalyje seniai būtų išnykę, nes lietuviai tokiais dideliais kiekiais maukia samaną, jog visus kurtinius būtų ilgai ir skaudžiai mušę, kad šie kuo labiau verktų.

Stadijos

Vienas politikas buvo uoktelėjęs, kitas guogtelėjęs, o trečias zuoktelėjęs.

Šnypščiantis

Šykštus šlykštus šiogūnas šurpiai šliurpia šaltibarščius, šiurena šlapius šinšilos šonkaulius, šalia šunys šnpuoja šniaukšdami švininius šarvų šipulius, šlamšdami šimtamečius šimtalapius, šiltus šalpusnius, šienaudami šalikelių šilus, šokiruodami šokuojančias šoklias šelmes šimpanzes.

Paukščių pienas

Kai mažas valgydavau saldinius „Paukščių pienas“, manydavau, kad jis baltas. Bet kartą virš manęs praskridęs paukštis paženklino mano rūbus balta žyme. Maniau, kad tai ir yra tas paukščių pienas, bet pasirodo, jog tai buvo paukščio šūdas. Nuo to laiko pradėjau šių saldinių nemėgti.

Atleisk

Kažkada viena televizija rodė laidą pavadinimu „Atleisk“. Joje rodydavo, kaip įvairių įmonių ar firmų vadovai atleidinėja darbuotojus. Kai visi darbuotojai buvo atleisti, televizijos studijoje per šią laidą atleido ir vadovus.

Paralelinis pasaulis

Šalia normalaus pasaulio egzistuoja ir kitoks – paralelinis pasaulis. Jame geriamas nealkoholinis alus, vynas ir koka-kola be cukraus, valgomi ekologiški vaisiai ir daržovės, geriamas kava be kofeino.

Patarimas

Kai paaugęs vaikinys susiruošė eiti į pirmą rimtą balių savo gyvenime, tėvas jį perspėjo, kad nepadarytų gėdos. Sūnus paklausė tėčio, ką šis turi galvoje. Kiek pils, tiek gerk, – atsakė tėtis.

Išmintis

Reikia žinot, su kuo gert, ką gert, kada gert ir kur gert.

Prasilenkimas

Dideliu greičiu miesto gatvėmis lėkdami paspirtukininkai prasilenkia su gyvenimu, kuris lekia priešpriešine kelio juosta.

Saugumas

Vilnietis, kuris nuvažiuoja į Kauną apsivilkęs krepšinio komandos „Rytas“ marškinėlius, turi daugiau šansų nukentėti nei kaunietis, nuvažiuojęs į Vilnių apsivilkęs Kauno „Žalgirio“ marškinėlius, nes sostinėje irgi yra „Žalgirio“ klubas – tik futbolo.

Kojos

Druskininkuose užėjau į batų parduotuvę. Man pardavėja pasiūlė pasimatuoti vieną batą. Jis tiko, tad paprasčiau atnešti antrą šios poros batą. Ilgai ieškojusi pardavėja pasakė, kad kitas batas yra jų parduotuvėje Palangoje, ir pažadėjo jį atvežti. Pasijutau kaip klausydamas V. Kernagio dainos: „Viena koja Varėnoje, kita koja Klaipėdoje.“

– AIDAS KELIONIS –